

HISTORISCHE
VERENIGING
GEMEENTE BEILEN

Verkoopprijs: Losse nummers f 7,95

Inhoudsopgave:

- blz. 1 "Geschiedenis van Drijber"; verslag van de lezing van B. Feijen - T. L. Kroes
- blz. 7 "Boerderijbranden in Makkum" - G. J. Dijkstra
- blz. 9 "Wandeling door oud-Beilen (3)" - F. C. Kerkhove
- blz. 19 "Hendrikje en haar hondekar" - T. L. Kroes
- blz. 23 "Eursing, bewoningsgeschiedenis in de 19e en 20e eeuw" - H. J. Vos
- blz. 26 "Openbare lagere school Beilervaat" - W. Bakker
- blz. 29 "Wijkverpleging" - B. Tattje-Bos
- blz. 33 "Feestcommissie van Holthe, Lieving en Makkum in 1924" - J. Oosterhof
- blz. 36 "Bestuursmededelingen"

De auteurs:

W. Bakker, Kievitlaan 13, 9411 HD Beilen
drs. G. J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen
F. C. Kerkhove, Hekstraat 6, 9411 NG Beilen
T. L. Kroes, Hijkerweg 19, 9411 LS Beilen
J. Oosterhof, Holthe 58, 9411 TP Beilen
B. Tattje-Bos, Meerweg 10, 9415 TD Hijken
H. J. Vos, Oosteinde 12, 9415 PA Hijken

De redactie:

T. L. Kroes, Hijkerweg 19, 9411 LS Beilen, tel. 05930-23382
(eindredacteur)
G. J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 05930-24826

Het volgend nummer:

In februari 1991 zal het volgend nummer verschijnen. Uw bijdragen, zowel foto's als artikelen en verhalen zijn zeer welkom.

Copyright:

Het overnemen van artikelen of delen daarvan is slechts toegestaan na verkregen SCHRIFTELIJKE toestemming van de eindredacteur.

Tekeningen:

Drijber. Pentekeningen van B. Feijen.

GESCHIEDENIS VAN DRIJBER IN VOGELVLUCHT

Op maandagavond 7 oktober jl. vertelde dhr. B. Feijen uit Drijber in het dorps huis "t Kaampie" aldaar over de geschiedenis van Drijber.

Hij vond het jammer, dat hij niet zoveel kon laten zien aan de hand van foto's en tekeningen. Drijber heeft nu eenmaal geen hunebedden, er is geen boomstamkano zoals in Pesse gevonden, ook geen goudschat zoals in Beilen en opgravingen zoals in Wijster hebben in Drijber niet plaatsgevonden.

Welke sporen zijn er dan achtergebleven? Na de ijstijden zijn er in Drenthe bij de stroompjes kleine boerderijen neergezet, waarnaast op de wat hogere gronden kleine akkers kwamen; schapen werden op de heide gehouden.

Uit de IJzertijd, ongeveer 200 jaar na Chr. zijn de zogenaamde 'Celtic fields' gevonden. Dit zijn kleine akkertjes die door middel van lucht-fotografie zijn ontdekt. Een boer had een groot aantal van zulke akkertjes nodig om een bestaan te kunnen vinden.

In de middeleeuwen is Drenthe als leen in het bezit van de bisschop van Utrecht gekomen. Een bisschop had het voordeel boven een graaf, dat er geen wettige erfgenamen waren; de leenheer - de keizer van Duitsland - was er dan zeker van dat hij zeggenschap hield.

In een oorkonde uit 1217 wordt Drijber voor het eerst genoemd: Triburd. Drijber blijkt dan een bezitting van het klooster in Ruinen te zijn.

Feijen gaf drie betekenissen van de naam Triburd:

- drie boerderijen;
- drie marken; Wijster, Spier, en Drijber als derde marke. 'Burd' heeft dan de betekenis van "buurschap";
- een bootje dat uit drie planken bestaat om de leek (stroompje) over te steken. 'Burd' zou dan plank betekenen.

Feijen vond de laatste mogelijkheid niet erg waarschijnlijk.

Zes boeren

De marke Drijber maakte oorspronkelijk deel uit van de marke Spier/Wijster/Drijber; deze marke lag in het kerspel Beilen. Het veengebied is steeds gemeenschappelijk gebied geweest. Het strekte zich uit tot aan Tiendeveen toe.

In 1217, de late middeleeuwen, woonden

De Uithof

er weinig boeren in Drijber. Het moeten er ongeveer zes geweest zijn. Het waren wel 'grote' boeren.

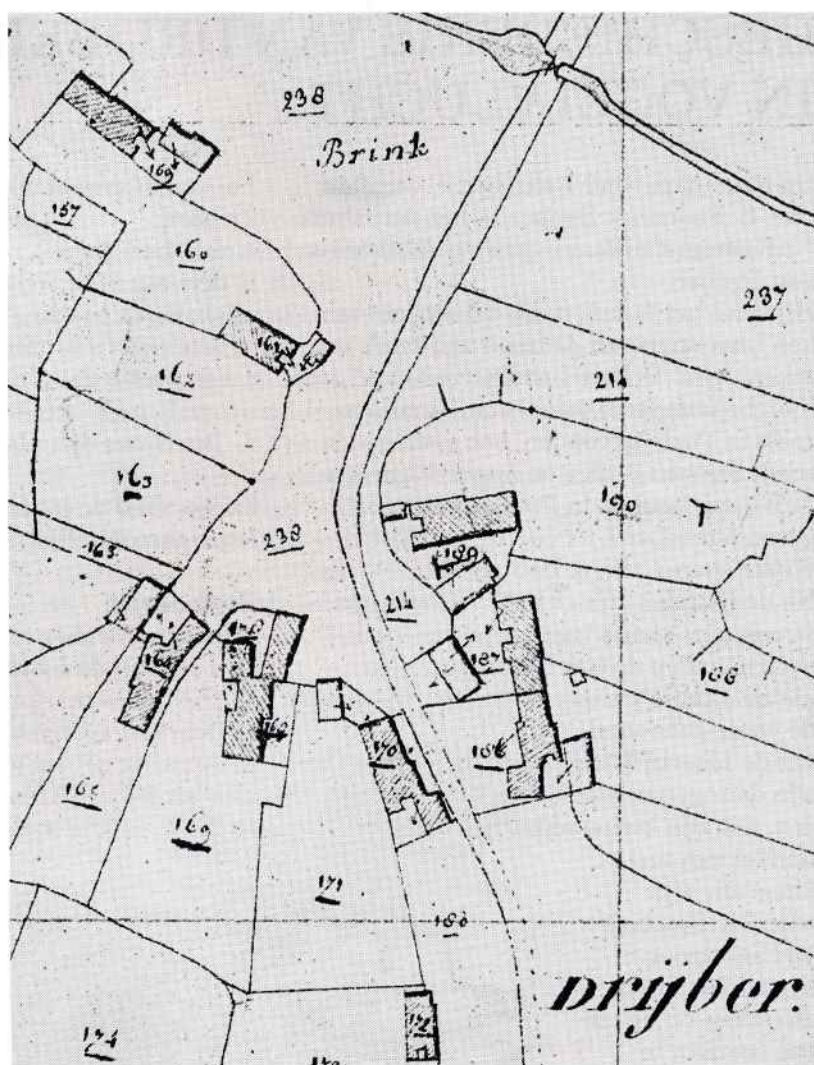
Na de Hervorming is de bestuurlijke macht overgegaan naar de Drentse Staten.

Zij inden de belastingen. Zo is er een rekening van rogge- en haverpachten uit 1619. Deze belasting werd met stui- vers betaald door vijf boeren. Uit een belastingoverzicht uit 1640 blijkt dat zeven boeren grond- belasting moesten betalen.

Drijber lag nogal geïsoleerd temidden van woeste gronden, maar de reizigers die van Meppel naar Coevorden trokken, moesten Drijber passeren. Het is dan ook geen wonder, dat er in Drijber boeren waren, die gelegenheid tot eten, drinken en overnachting boden. Zij worden "tap- neringdoenden" genoemd.

Ook de haard- stedenregisters verschaffen infor- matie over het aantal boeren in Drijber. In 1691 woonden in Drijber 6 boeren. Vijf van hen betaalden 4 Carolusguldens, één boer betaalde 3 Carolusguldens.

In 1774 blijken er elf boeren in het haard-

Drijber in 1832

stedenregister voor te komen. Dat is voor Drijber een flinke groei. Uit dat register blijkt ook, dat de tapneringdoenden één Carolusgulden meer moeten betalen.

Drijberse	
Roeloff Albers Nijssing	1 - - -
Hendrick Luichiens	1 - - -
Jan Luichiens	3 - - -
Jan de Weert	4 - - -
Coop Veninges	1 - - -
Wolter Tinges	1 - - -
	01 - - -

De zes Drijberse boeren die in 1691 in het haardstedenregister voorkomen. Zij werden aangeslagen naar het aantal paarden dat zij bezaten. Wij moeten hieruit concluderen dat deze zes tot de rijke boeren in het kerspel Beilen moeten worden gerekend. De boeren zijn: Roeloff Albers Nijssing, Hendrick Luichiens, Jan Luichiens, Jan de Weert, Coop Veninges, Wolter Tinges.

Boerderij "De Uithof" in Drijber is al erg oud. Op deze plaats was overnachting lange tijd mogelijk. De precieze ouderdom is niet goed na te gaan. Dat komt, omdat er veel aan de boerderij is veranderd. De oudste delen zijn er zelfs met subsidie (!) uit verwijderd.

De kaart van 1832 schetst de situatie in Drijber duidelijk: er staat slechts een gering aantal boerderijen.

Tot aan de ruilverkaveling in 1950 is de situatie van de percelen vrijwel gelijk gebleven. Er is dus weinig gebeurd. Vele jaren is Drijber een dorp geweest, waar enige grote boeren hun bedrijven hadden en er voor zorgden, dat het er bleef zoals het er was.

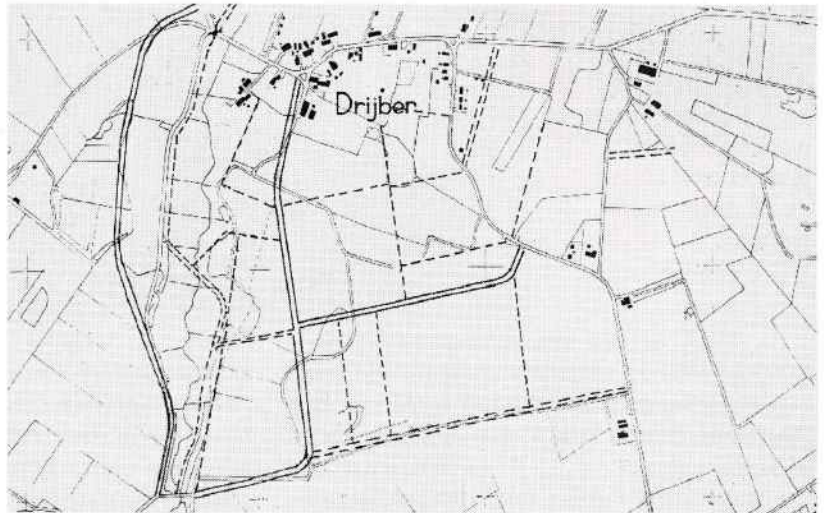
In 1950 zijn er rigoureuze veranderingen doorgevoerd. Van de oude situatie is weinig overgebleven. Het kaartje van de ruilverkaveling geeft die gewijzigde toestand duidelijk weer.

De omgeving

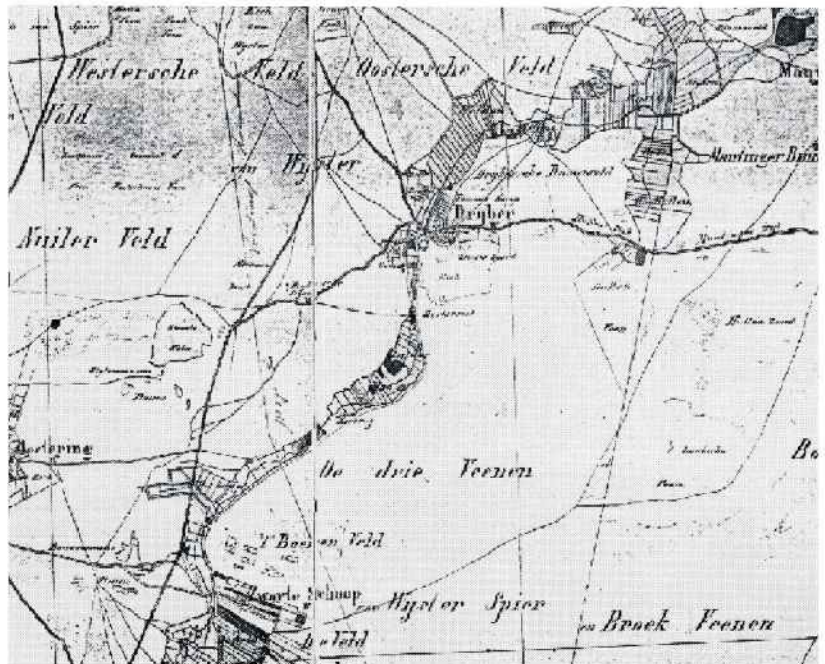
Een kaart van 1851 toont ons duidelijk aan, dat de omgeving van Drijber 'leeg' is: heide en veen. Er is in de eerste helft van de vorige eeuw zo goed als niets veranderd rondom Drijber.

Alleen in het Hullenveen is een begin van vervening gemaakt; daar is de grond aan particulieren verkocht.

In 1899 is er het een en ander veranderd: de marken bestaan niet meer. Dit betekent, dat de markegronden onder de boeren verdeeld moesten worden. Voor Drijber betekent dit, dat zes à zeven boeren eigenaar van de gronden worden. Bij de verdeling is duidelijk te zien dat

Schetsplan van de ruilverkaveling van de es, waarbij ook de loop van het Oude Diepje verlegd werd.

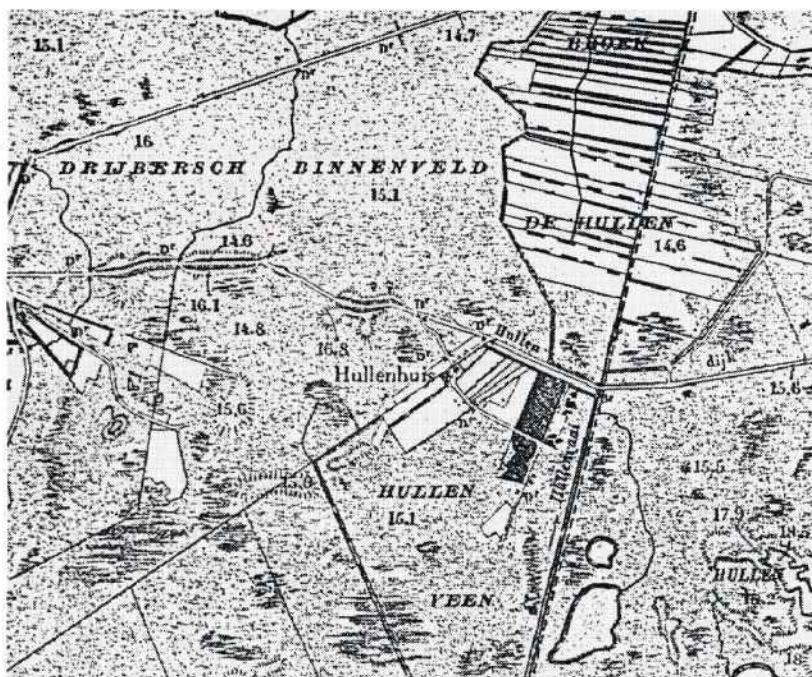

Kaart uit 1851.

De kaart van 1899
(fragment).

Links de grens van
de Drijberse es.

Van daaruit zijn al
enkele stukken
markegrond ontgon-
nen; deze stukken
lopen straalsgewijs.
In het midden is de
ontginning van de
Hullen te zien. Er
zal in het archief in
Assen nog onder-
zoek gedaan moeten
worden wat betreft
deze ontginningen
en de daaropvol-
genden.

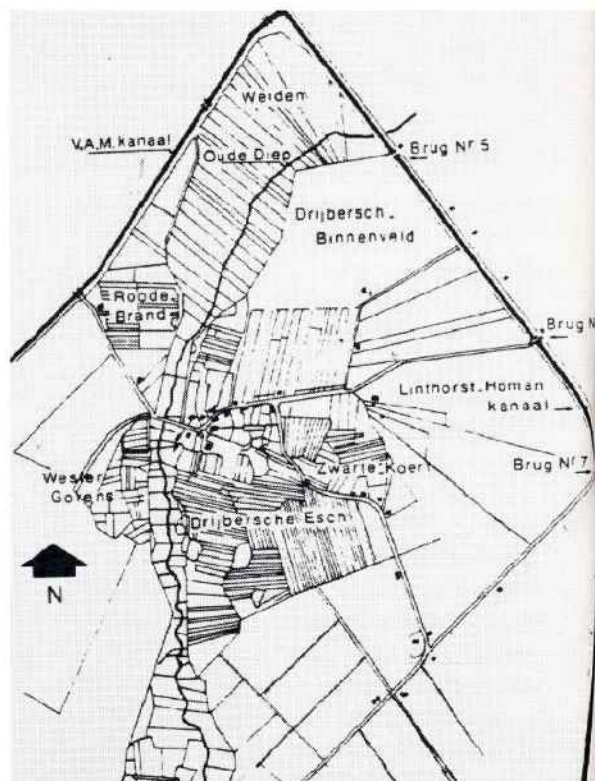
grenzen van de percelen op de marke naar
een centraal punt bij Drijber toelopen. Een
fragment van de kaart van 1899 laat dat
al zien.

De ontginning verliep snel toen er kunst-
mest werd gebruikt. Een van de eerste
ontginners - en meteen ook de grootste -
was Reynders met zijn maatschappij
"Hullenoord" (1900 - 1925). Hij pakte de
werkzaamheden grootschalig aan. Men
keek in deze buurt z'n ogen uit. Reynders
reed in de eerste auto in Drijber; het
Linthorst Homankanaal moest met een
bocht naar zijn ontginning lopen en hij
legde zelfs een bosje aan voor zijn jacht-
plezier. Daar is nu bungalowpark "De
Hullen" gevestigd. Hij woonde in boerderij
"Annie" (Hullen 14).¹⁾

De boerderij van Reynders, huize "Annie"

De situatie na de ontginning en vóór de
ruilverkaveling. De straalsgewijze ontgin-
ningen zijn hierop duidelijk waar te
nemen.

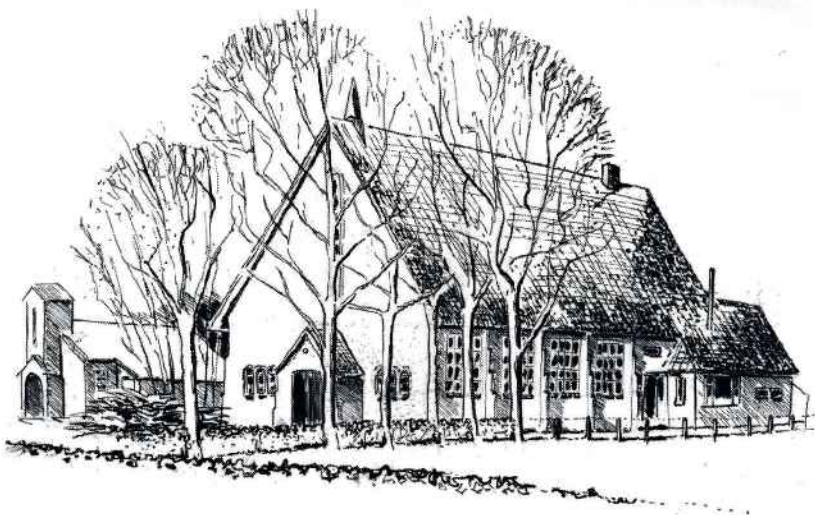

Een andere ontginning is o.a. het Drijberseveld (na 1900).

School en kerk

De kinderen van Drijber gingen in Wijster naar school. Door de ontginningen kwamen er veel 'importmensen' rond Drijber wonen. Zij pasten niet zo in het stramien van het dorp, zeker niet wat de godsdienst betrof. De nieuwkomers waren veelal Gereformeerd. Zij wilden graag een eigen school. Het lukte om gezamenlijk met een aantal Hervormden een Christelijke school in Drijber te krijgen. Deze kwam buiten het dorp te liggen, zodat ook de leerlingen die buiten de kom van het dorp woonden de school gemakkelijk(er) konden bezoeken. Daarom vinden buitenstaanders de plaats van de school nogal vreemd. Ook wat de Gereformeerde kerk betreft, gaat bovenstaand verhaal min of meer op. De inwoners van Drijber waren op de Hervormde kerk van Beilen georiënteerd. De nieuwkomers wilden een eigen (Gereformeerde) kerkgebouw hebben. Zij bouwden dan ook buiten Drijber op de vlakte hun kerk (1928).

In 1939 werd een grotere kerk gebouwd met een woning er achter. Daar woonde eerste de dominee; later werd het de kosterswoning. Toen kwam er ook een echte pastorie. De kleine kerk werd verenigingslokaal.

Links de kerk van 1928; rechts die van 1939.

Laatste ontginningen en de VAM

Het Drijberse binnenveld werd ook ontgonnen. Daar werd de boerderij "Nooitgedacht" gebouwd. Nadat deze door brand was verwoest, werd er een nieuwe boerderij gebouwd.

Het Westerse veld werd tegelijkertijd ontgonnen. Een groot deel hiervan werd later ingenomen door de VAM. De eerste aanvoer vond plaats in 1931. Hiervoor werd het VAM-kanaal gegraven, waardoor

"Nooitgedacht"

compost per schip kon worden afgevoerd. Het vuil werd per trein aangevoerd. Het VAM-kanaal werd machinaal gegraven. Dit in tegenstelling tot het Linthorst Homankanaal, dat geheel met de schop werd gerealiseerd.²⁾

Feijen zei, dat men zich eigenlijk moet schamen, dat er zo'n enorme hoeveelheid afval geproduceerd wordt. De problemen rond de vuilverbranding roerde hij terloops aan.

Samenvattend zei hij, dat de geschiedenis van Drijber geen hoogtepunten kent. Het is geen indrukwekkende geschiedenis, maar er hebben hier hardwerkende boeren en ontginners geleefd die hun sporen in de plaatselijke geschiedenis toch hebben nagelaten.

Ook weten wij, dat op het kampeerterrein "De Otterberg" enkele grafheuvels waren. Er is er nu nog maar één aan te wijzen. De eigenaar kent de waarde ervan, maar zo'n

grafheuvel is wel erg kwetsbaar en neemt de plaats van een aantal caravans in.....

Feijen kon slechts de geschiedenis van Drijber in vogelvlucht weergeven. Veel is slechts even aangetipt. Er zal nog veel onderzoek in het Rijksarchief in Assen en in het Gemeentearchief te Beilen gedaan moeten worden. Wie maakt een begin om de geschiedenis van Drijber nauwkeurig te onderzoeken en te beschrijven?

T. L. Kroes

N.B. De tekeningen zijn alle gemaakt door dhr. B. Feijen.

¹⁾ Zie ook "De mens achter het Linthorst Homankanaal" door G. J. Koopman. Tijdschrift Hist. Ver. Gem. Beilen jrg. 2, nr. 3, blz. 1-2.

²⁾ Zie "De mens achter het Linthorst Homankanaal" door G. J. Koopman: afl. I in jrg. 2, nr. 1, blz. 13-19; afl. II in jrg. 2, nr. 3, blz. 1-6.

SYNAGOGES

Naar aanleiding van het artikel over de synagoge (jrg. 3, nr. 3, blz. 21-23) waarin gevraagd werd of er een foto van de Beiler synagoge van voor 1940 bekend was, ontving de redactie van

dhr. D. J. Rosenberg het boek "De verdwenen mediene" door H. Beem, Amsterdam 1950.

In dat boek wordt geschreven over de verdwenen joodse gemeenschap in Nederland. Ook staat er een foto in van bedoelde synagoge, die wij hierbij afdrukken. De foto is in 1940 genomen. De synagoge is in z'n

geheel te zien; ook blijkt er een aanbouw aan de achterzijde gestaan te hebben. Dit gebouwtje werd gebruikt als vergaderruimte en school voor godsdienstonderwijs. U wordt verzocht, indien mogelijk, aanvullende gegevens aan de redactie door te geven.

4-1991

BOERDERIJBRANDEN IN MAKKUM

In het vorig tijdschrift is een verhaal geschreven over de familie Oosterhof. In het artikel wordt een boerderij-brand van 1929 genoemd. Een beschrijving van deze brand is achterwege gebleven, omdat er onvoldoende tijd was om in de archieven materiaal over deze gebeurtenis op te zoeken.

Inmiddels heeft de heer R. Wessels in het gemeentearchief gegevens gevonden over een brand in 1877 en ik werd door Jacob Oosterhof uit Holthe, een broer van Aaldert Oosterhof, getipt over de brand in Makkum in 1929.

1877

Op 4 april 1877 brak in de late namiddag, tegen zes uur, in de boerderij van Jan Oosterhof te Makkum brand uit. In een tijdsbestek van niet minder dan een half uur brandden vijf huizen tot de grond toe af. De boerderijen werden bewoond door Jan Oosterhof, Jacob Mulder, Albert Baving, Jan Boer en Hendrik Jan Oosterhof. Bij deze brand is Jan Boer om het leven gekomen. Tijdens de brand van zijn boerderij is hij in zijn huis gelopen om nog iets van zijn bezittingen te redden. Hij is in de vuurzee omgekomen. De volgende dag is zijn verkoold lijk tussen de asresten van de woning gevonden. In het officiële rapport staat hierover het volgende vermeld: *"Zijn lijk (Jan Boer - red.) is hedenmorgen verkoold gevonden. 't Is niet meer dan eene zwarte onherkenbare massa. Deze overblijfselen zijn in een kist verzameld en door de geneesheer Prins alhier geschouwd. Ik verzoek U mij wel met den meesten spoed het vereischte consent tot de begraafing te willen verleenen, door het mede te geven aan bringer dezès den gemeente-veldwachter."*

Over de oorzaak van de brand tasten de bestuurders in het duister.¹⁾

1929

In de zomer van 1929 wordt Makkum weer geteisterd door een brand. In een

bericht over deze brand in de Provinciale Drentse en Asser Courant wordt, alvorens gedetailleerd in te gaan op de brand, een beschrijving gegeven van het dorp Makkum:

"Makkum is een klein gehucht onder deze gemeente, dat bijna onder den rook van Beilen ligt, een paar honderd meter oostelijk van den straatweg naar Wijster. Een doodlopend eindje straat, vanaf den straatweg, voert naar het gehuchtje, dat uit ongeveer een 10-tal kleinere en grotere eenvoudige landbouwerswoningen bestaat, die aan weerszijden van de straat zijn gebouwd."

De brand is omstreeks 11.00 uur 's morgens ontstaan. Op dat tijdstip ontdekten Jan Oosterhof en zijn zoon Jacob, dat er rook opsteeg uit een hoop russen, die tegen de hooiberg van hun buurman, Jan Koerts, lag. Toen zij er naar toe liepen, verscheen ook de vrouw van Jan Koerts op de plek van het onheil. Met z'n drieën hebben zij geprobeerd het vuur in de russen te blussen. Het bleek vergeefse moeite. Binnen enkele ogenblikken stond de aangrenzende hooiberg in lichter laaie. Even later had het rieten dak van de boerderij van Jan Koerts vlam gevat. Er was geen redden meer aan.

Door de sterke zuidenwind waaiden vuurvonken over de straatweg naar de woning van H. Beuving, waarvan de achterzijde een rieten dak had. Ook deze woning werd een prooi van de vlammenzee.

Met man en macht werd er nu aan gewerkt om de woning van de familie Oosterhof te redden. De woning was overigens in eigendom van de familie Stadman. Met emmers water werd het rieten dak nat gehouden. Toen de wind ging draaien van een zuidelijke in een meer oostelijke richting was er geen houden meer aan. De boerderij werd een gewillige prooi van de vuurzee.

Ook de daarnaast gelegen huizen van de families H. Leungen en T. Eefting liepen

nu gevaar. Op het moment dat de aanwezigen vreesden, dat ook deze boerderijen verloren zouden gaan, arriveerde de Beiler brandweer met de "automobiel-motorspuit".

Men begon meteen het dak van de boerderij van de familie Leungen nat te spuiten.

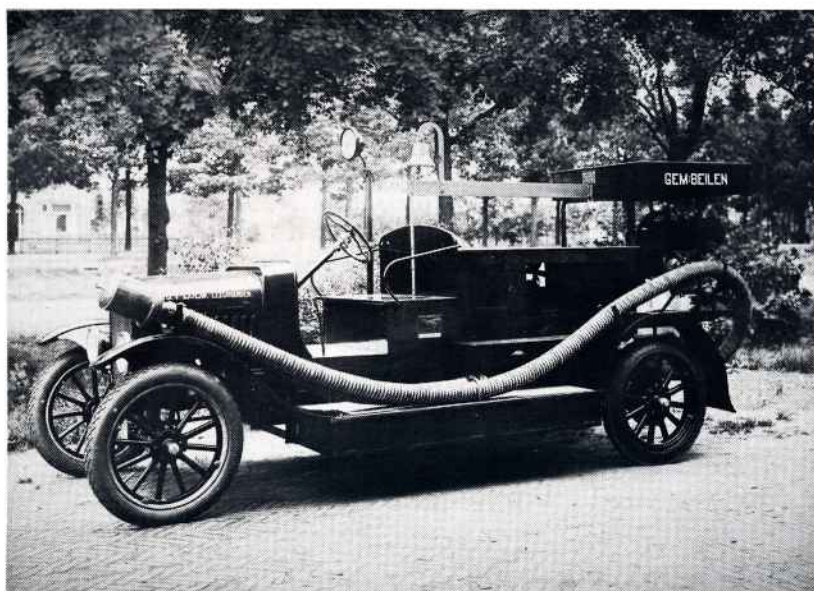
Aangezien het dak van het woongedeelte van deze boerderij ook nog

uit dakpannen bestond, kon de brandweer deze boerderij door het spuiten redden.

Vervolgens probeerde de brandweer het stookhok bij de boerderij van Oosterhof te redden door het nat te spuiten. Nadat dit gelukt was, begon men de brandende boerderij van Oosterhof te blussen. Van deze boerderij wist men het woongedeelte te redden. Het achterste deel van de woning is tot de grond toe afgebrand.

De meeste beesten waren op het moment van de brand in de wei. Bij de brand van de boerderij van Koerts is een varken omgekomen. Een poes die vrijwel kaalgebrand uit de vlammen kwam, moest worden afgemaakt.

De inboedel van de boerderij van de familie Oosterhof is voor een groot gedeelte gered. De gezinnen Koerts en Beuving raakten al hun bezittingen kwijt. Zowel de huizen als de inboedel waren verzekerd. Het huis en de inboedel van de familie Beuving en de inboedel van de familie Koerts waren verzekerd bij de Onderlinge Brandwaarborgmaatschappij te Beilen, het huis van Koerts en de inboedel van Oosterhof bij de Onderlinge "De Jongh en Co" te Amsterdam en de boerderij, waarin de familie Koerts woonde bij de Overijsselsche Onderlinge Brandwaarborgmaatschappij te Zwolle. Over de eigenlijke oorzaak van de brand

De automobiel-motorspuit op T-Ford-chassis van de gemeente Beilen.

(Foto: Slendebroek / archief Hist. Ver.)

tast men in het duister. Bekend is dat de russen het eerst in brand stonden. Maar hoe dit vlam heeft gevat is niet bekend. In het verslag in de krant wordt gezinspeeld op kinderen, die met vuur gespeeld zouden hebben. Maar dit werd ook tegengesproken. Een ander verhaal vertelt iets over vonken uit de stookpot van Koerts, die op de russen gevallen zouden zijn. Koerts heeft daarentegen verklaard, dat de stookpot in geen twee dagen gebrand had. De burgemeester van Beilen was als een van de eersten aanwezig op de brandplaats. Bij afwezigheid van de opperbrandmeester werd het blussen geleid door brandmeester Kooistra.

De verslaggever van de krant eindigt zijn bijdrage met een advies:

*"Deze brand heeft weer eens het groote nut van pannen daken, uit een oogpunt, van brandgevaar, bewezen."*²⁾

G. J. Dijkstra

¹⁾ Gemeentearchief Beilen, Uitgegane stukken, nrs. 320 en 327, 4-7-1877.

²⁾ Een verslag uit de Provinciale Drentse en Asser Courant, ca. 15 juni 1929.

Wandeling door oud-Beilen (3)

Op onze wandeling door oud-Beilen waren wij de vorige keer in de Julianastraat gebleven. Wij gaan nu weer terug naar de kruising Kerkstraat-Kruisstraat, maar niet voordat we een bewonderende blik hebben geworpen in de fraaie tuin van de familie Van Bienema.

De Kerkstraat was van ouds eigenlijk de enige toegang tot de kerk, afgezien van een modderige zandweg langs het kerkhof. Alle begrafenisstoeten volgden een route door de Kerkstraat langs de toren, zoals tot voor kort nog steeds gebeurde wanneer de begrafenis plaats vond op één van de beide begraafplaatsen aan de Torenlaan. De torenklokken werden dan geluid bij het passeren van de stoet, zowel op de heen- als op de terugweg. De toren had twee klokken, een grote en een kleine. De kleinste werd in de tweede wereldoorlog door de bezetter geroofd. Als er iemand was overleden, werden de klokken eveneens geluid. Aan de manier van luiden kon men dan horen, of er een man, een vrouw of een kind was heengegaan. Op de kleinste klok werden bij de aanvang van het luiden een bepaald aantal slagen gegeven, bijvoorbeeld drie voor een man, twee voor een vrouw en geen voor een kind. Hoe dit precies was, is mij niet bekend; wellicht kan iemand ons hierover meer vertellen.

Een beschrijving geven van de Kerkstraat en het aangeven welke personen er in de huizen woonden, is niet zo gemakkelijk. Verschillende van de huizen waren als het ware echte doorgangshuizen, die in de loop van de jaren door verscheidene families werden bewoond.

De Kerkstraat omstreeks 1910.

Daarom laat ik hier een aantal namen volgen van personen die in de Kerkstraat hebben gewoond: G. van de Bult (in groenten en fruit), J. Boelen (schoenmaker), Jan Werndly, Jan Wassen, Roelof Nijwening, H. Willems (in galanterieën en vis), mej. De Lange (naaister), Wed. O. Hunze, J. Vredeveld, Z. Brookman, F. J. Lammers (op nr. A 35a), Jan Pots (A 51a), H. Oosterloo (A 67), Albert Lahuis (A 55), Diepenburg (A 45a), Jan Lambeek (barbier), K. W. Caspers, J. Vestering, Wed. Nijsingh, A. Denneboom (A 61), J. Peerlkamp (A 57), H. Steging (horloger), Klaas Boer (A 61), J. Hunze Rzn., Wed. Eleveld, Wed. H. Speelman, H. Bijl, G. Etten, H. v. d. Struik (A 95), R. Haandrikman (schilder), M. Wolters (landbouwer), J. Bakker (A 51), Berend Geertjes, Gerrit Mensing (kleermaker), B. Helling, M. de Weerd, R. Kruit, B. Bakker, W. Dunning. In het eerste huis links (op de foto nog juist zichtbaar) woonde o.a. wed. Eleveld, later haar zoon Jan Eleveld, die er een bouwmaterialen- en brandstoffenhandel had. In de grote schuur was een houtstek. Toen de Perkstraat verbreed moest worden, moest er een stuk van de schuur

De Kerkstraat omstreeks 1930.

worden afgehaald.

In het volgende huis woonden o.a. R. Kruit, commissionair in aardappelen. Het huis had aan de achterzijde, uitkijkend op de Julianastraat nog een woning. Hier woonde o.a. een van de joodse rabbi's Gazan, en later Willem Nijmeijer. Toen Nijmeijer er woonde raakte het huis in augustus 1950 door een gasontploffing in brand. Zijn vrouw werd dusdanig gewond, dat ze aan de gevolgen overleed.

In het laatste huis aan de linkerzijde van de straat woonde Berend Geertjes, firmant van Gebr. Geertjes' ijzerwarenaak. Het pand had een fraaie tuin. Op de tegenwoordige parkeerplaats staat nog een oude magnoliaboom, die toen in deze tuin stond. Mede dank zij een vurig pleidooi van Roel Reijntjes enkele jaren geleden is deze mooie boom gespaard gebleven.

Het eerste huis aan de rechterzijde werd in de twintiger jaren afgebroken en vervangen door een toen modern huis in blokvorm. Dit pand staat er nu nog naast restaurant "City". Het werd o.a. bewoond door A. Helling en Arend Timmer.

Het volgende huis is eveneens afgebroken, doch niet vervangen. Lange tijd is er een open plek geweest.

Het huis daarnaast, (de uitbouw is zichtbaar achter de lantaarn), is de boerderij, waar Martinus Wolters heeft gewoond; een van de laatste boerderijen in de kom van Beilen. Dit pand werd in de jaren

zestig afgebroken en vervangen door het nieuwe gebouw van de V.V.V., waar nu de Stichting Welzijn Ouderen is gevestigd.

In het volgende huis woonden o.a. A. Lahuis, Bertus Kuiper en Gerard Joosten.

In de ruimte naast dit huis moeten lang geleden, (Jan

Kuiper spreekt in zijn artikeltjes al van "heel vrogger"), kuipen hebben gestaan, waar men koeievelen in looide om er leer van te maken.

Het laatste huis op de foto, met de wagen er voor, werd ook afgebroken en vervangen door het huis dat er nu nog staat. Daarnaast stond nog een huis, dat in de jaren vijftig werd afgebroken en niet werd vervangen.

We gaan nu naar de Kruisstraat. De foto, die wij hierbij plaatsen vermeldt in het poststempel het jaartal 1907. Als er een fotograaf in de straat kwam, was dit blijkbaar een bezienswaardigheid, waarbij de hele buurt stond toe te kijken, wat de man met het geheimzinnige kastje onder de zwarte doek wel ging uitspoken. Zelfs de smid is even achter zijn aambeeld vandaan gekomen om te zien wat er wel gaande is en enkele jongelui willen, zittend op hun fietsen, het gebeuren niet missen.

De man in het zwart voor het eerste huis rechts (met het jaartal 1821) is Piet Mulder, die er een kruidenierswinkel had. Zijn vrouw (met het kind op de arm) staat ook toe te kijken op het keienstoepje. Dergelijke keienstoepjes hebben hier nog lang bestaan, n.l. tot omstreeks 1935 toen, als uitvloeisel van de aanleg van riolering, de hoofdstraten werden voorzien van tegel-trottoirs.

De winkel van Piet Mulder werd in 1929 overgenomen door H. F. C. van Guldener.

Kruisstraat, Beilen

Later had Gerard Vredeveld er een WIBA-winkel in huishoudelijke artikelen.

Daarna werd het de bloemenzaak van Bloemen-Kees, nu Janny, Manny en Rieks (H. J. Boer).

In het huis ernaast was een smederij, waar o.a. Luitje de Vries samen met zijn broer Johannes de Vries een smederij annex rijwielhandel had. Ook heeft smid E. Palthe er enige tijd de vonken uit het roodgloeiende ijzer laten spatten. Om de hoek van dit huis komen we weer in de Kerkstraat. Het pand werd afgebroken en in 1916 vervangen door het huidige pand, dat toen werd

Piet Mulder en zijn vrouw voor hun kruidenierswinkel (het huidige pand Kruisstraat 10).

De Kruisstraat omstreeks 1906.

gebouwd door Arie Brunsting, kruidenier. In de loop der jaren zijn er diverse soorten winkels in geweest. In 1929 werd de kruidenierswinkel een Albino-winkel, die overgegaan was van T. Breimer in de Brinkstraat naar Arie Brunsting. Nadien

4-1991

was er de meubelzaak van Jantienus Meijer, een fietsenwinkel van Klaas van Veen, de kapperszaak van Jan Lambeek, die later werd overgenomen door zijn schoonzoon Henk Honebeeke, de uitleenbibliotheek "Lectura" van Brouwer, waarna er de laatste jaren diverse horecabedrijven in werden uitgeoefend.

Het dubbele huis op de achtergrond is het huis van de hier lange jaren bekende, welgestelde familie Van Bienema. Het gedeelte dat nog net zichtbaar is achter de boom, is het koetshuis. Beroemd was de fraaie tuin, die we al eerder hebben genoemd. Deze lag aan de zuidkant van het huis en strekte zich uit tot aan de Beilerstroom, na de kanalisatie omstreeks 1925. In de mooi aangelegde tuin was enige tijd een muziekkoepeel geplaatst, waar door de muziekvereniging "Union" en de zangkooren "Euterpe" of "Ons Bondskoor" concerten werden gegeven.

In het huis van Van Bienema is later de ijzerwinkel van de gebroeders Geertjes gevestigd, waaruit naderhand de groot-handel Geertjes b.v. ontstond. In 1957 verhuisde de groothandel naar Assen, omdat de firma het met de gemeente Beilen niet eens kon worden over aankoop van een strookje grond. De ijzerwareenzaak in het pand aan de Perkstraat (zoals het verbingsstraatje tussen Kruisstraat en Julianastraat was genoemd) werd toen overgenomen door

Jan Abbing.
Het huis met de bomen er voor is het nog bestaande pand, waar tot voor enkele jaren Jan Hulst zijn kruidenierswinkel dreef. Het werd toentertijd bewoond door Henderiekus Brunsting, kruidenier. De zaak werd

later overgenomen door zijn zoon Arie Brunsting, die in 1916 met zijn zaak verhuisde naar het nieuwe pand er schuin tegenover, dat wij hiervoor al eerder noemden. Het huis werd toen gekocht door H. van der Molen, die er naast een kruidenierswinkel een zgn. "bier- en melksalon" vestigde. Deze was echter geen lang leven beschoren, want al in het volgende jaar werd het pand aangekocht door Wessels uit Hijken, die het voor zijn schoonzoon Gezienus Hulst kocht, die er eveneens een kruidenierswinkel in begon, welke later door zijn zoon, de eerder genoemde Jan Hulst, werd voortgezet.

Het laatste huis, dat nog gedeeltelijk zichtbaar is op de foto, is het afgebroken perceel Kruisstraat 5, waar nu het pand van makelaardij Oosting staat. Hier woonde de wagenmaker Cornelis Gaasbeek.¹⁾ De man met de witte baard is de vader van de wagenmaker, de commies Gaasbeek.

Dit pand had nog twee woningen, waarin verscheidene families hebben gewoond. Het meest rechtse deel werd ook wel voor commerciële activiteiten gebruikt. Zo was er aan het einde van de dertiger jaren de schoenwinkel van Jan Stevens; in 1945 verhuisde de uitleenbibliotheek Lectura van Brouwer naar dit pand.

Een ander gedeelte van de Kruisstraat zien wij op de onderstaande foto.

Deze foto is ongeveer vanaf hetzelfde punt

*De Kruisstraat
omstreeks 1920.*

genomen als de eerste foto, maar dan in een andere richting.

Het monumentale gebouw, dat hierop het eerste opvalt, is de omstreeks 1900, oorspronkelijk als postkantoor, gebouwde telefooncentrale. Aanvankelijk bevond zich op de begane grond het postkantoor en een lokale telefooncentrale, terwijl de verdiepingen een woning bevatten, waar de kantoorhouder Lokhorst, later Klop woonde. Ook burgemeester W. J. Manssen heeft er gewoond. In het torentje kwamen de bovengrondse telefoonlijnen samen. Eén van de stijlen van het torentje was eens dermate verrot, dat het gevaar opleverde voor de omgeving. Door de molenmaker Lukas Reinds en timmerman Abraham Padding werd het euvel hersteld. Later is het torentje afgebroken, omdat de telefoonkabels ondergronds werden gelegd. Voordien was het postkantoor gevestigd in particuliere woningen, zoals in het pand Markt 11, waar J. Brunsting kantoorhouder was. Later was het postkantoor in de Kruisstraat (toen nog Kerkstraat geheten) in het pand waar later elektrohuis Tjepkema was gevestigd; juffrouw Loof was er de kantoorhoudster. In 1928 werd als kantoorhouder benoemd R. Nijmeijer.

In de telefooncentrale had ook nog enige tijd de Rijksontvanger zijn kantoor.

In 1935 werd in de Hekstraat een nieuw postkantoor gebouwd, waarna het oude gebouw geheel als district-telefooncentrale werd ingericht.

Aan de voorgevel van het gebouw was een klok bevestigd, die voor het hele dorp de tijd aangaf. De toren van de Hervormde Kerk was toen n.l. nog niet voorzien van een uurwerk.

In de mobilisatietijd 1914-1918 werd door postboden in het gebouw wacht gehouden; zij hadden opdracht alles te vernielen, als Nederland in oorlog zou geraken. In de oorlog 1940-1945 had het gebouw een bezetting van Duitse militairen. Rondom het gebouw waren prikkeldraadversperringen aangebracht. Wel een bewijs, hoe belangrijk deze centrale werd

geacht. Achter het gebouw hadden de Duitsers een grote betonnen schuilkelder gebouwd, zoals er nog enkele meer in ons dorp stonden. Op de morgen van de bevrijding op 12 april 1945, 's morgens om half acht, blies de Duitse bezetting het gebouw op, waardoor het fraaie bouwwerk in een ruïne werd herschapen. Alleen het achterste, later bijgebouwde gedeelte, dat dienst deed als opslagruimte en werkplaats, bleef gespaard. In 1950 werden de restanten van het oude gebouw opgeruimd en maakten plaats voor een nieuw, strak zakelijk pand. In 1956 verhuisde het postkantoor van de Hekstraat naar het tot postkantoor ingerichte onooglijke schuurgedeelte. Dit laatste heeft dienst gedaan tot in 1970 het nieuwe postkantoor aan de Ettenstraat in gebruik werd genomen.

Het witte huis, rechts van de telefooncentrale, is het café, annex bakkerij, annex boerderij van Jan Brouwer. Boven het café was een danszaal, fraai beschilderd met jachttafereelen.

Daar de trap naar deze bovenzaal langs het hooivak liep, mocht men bij het naar boven of naar beneden gaan niet roken. In de schuur was verder een waag, terwijl er ook de noodslachtplaats was. Als er een noodslachting was ging Henderikus Mulder, de dorpsomroeper, in het dorp rond met de bel om de verkoop van vlees bekend te maken. In het café vonden door de notaris veel verkopen plaats van landerijen e.d.

Advertentie uit het Nieuwsblad voor Beilen 23/1 1925.

Café waarin vergunning. Woonhuis, Bouwterrein, Beilen.

Notaris SCHUTTER te Beilen zal op

Dinsdag 3 Februari a.s.,
des voorm. 10¹/₂ uur in na te melden te veilen café ten verzoeken van Mej. de Wed. J. BROUWER en kinderen te Beilen,

publiek bij toeslag veilen:
1. Het van ouds bekende en zeer gunstig staande

Café „Brouwer“

naast het Postkantoor te Beilen, hoek Schoolstraat en onmiddellijk a.d. Kruisstraat, waarin goed beklant café met vergunning en stalling en waarin vroeger met succes een bakkerij is uitgeoefend;

Ingezet op f 3960.—.
2. Het daarnaast staande BURGERWOONHUIS met erf, in gebruik bij den heer J. Padding Jzn. en geschikt voor alle affairen.

Ingezet op f 3400.—.
3. Een perceel BOUWTERREIN a.d. Schoolstraat te Beilen, tegenover het Gemeentehuis.

Ingezet op f 980.—.
Een en ander te zamen groot 0.10.40 H.A. en met 1 Mei 1925 te aanvaarden.

Tussen de telefooncentrale en het café liep een smal straatje, de Schoolstraat, ook wel de Schans genoemd. Waar de naam Schoolstraat vandaan komt, is wel duidelijk, omdat er de openbare school (toen nog de enige school te plaatse) stond. Waarom het straatje ook wel de Schans werd genoemd, is mij niet duidelijk. Het woord "schans" heeft te maken met een militaire versterking. Daarvan is hier echter geen sprake, zover mij bekend is. In 1925 werd het café door de gemeente aangekocht en afgebroken om gelegenheid te scheppen voor verbreding van het straatje, waaraan ook het gemeentehuis lag. Het ontstane plein werd toen Wilhelminaplein genoemd. In het huis uiterst rechts op de foto woonde Jacobus Brouwer, de vader van caféhouder Jan Brouwer. Het huis staat er nog en wordt nu bewoond door Roel Reijntjes. Het witte huis, links van de telefooncentrale, is het nu nog bestaande pand van houthandel Stevens. Het werd toentertijd bewoond door de weduwe J. Smit (Klaossie Smit), die er een boerderij had. In 1923 werd het pand overgenomen door Roelof Pol, handel in bouwmaterialen en brand-

stoffen. In het voorste gedeelte van het pand werd door hem een winkel in luxe en huishoudelijke artikelen ingericht. Aan de overkant zien wij de café-boerderij van Jacobus Prakken, waarop ik later terug zal komen.

De onderstaande foto is genomen ongeveer op de plaats, waar later het Wilhelminagebouw kwam te staan. Dit is het al eerder genoemde Schoolstraatje. Wij kijken hier tegen de achterkant van de telefooncentrale aan. Rechts daarvan is de schuur te zien van de boerderij van de weduwe Klaossie Smit. Deze schuur staat er nog als houtstek van de firma Stevens. Op het stukje tuingrond achter de centrale heeft jarenlang de muziekkoepeel gestaan, die aan de gemeente was geschonken door de Boerenleenbank ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum. In afwachting van een goede definitieve plaats werd deze koepel voorlopig geplaatst in de tuin van de familie Van Bienema. Toen deze tuin plaats moest maken voor de Julianastraat, verhuisde de koepel naar het Wilhelminaplein. Ook dit was niet de definitieve

plaats, want na de aanleg van het nieuwe voetbalveld op de es - ongeveer op de plaats waar nu het groenveld achter het gemeentehuis ligt - werd de koepel daarheen verplaatst. Van concerten op de koepel kwam nu niets meer terecht en de lieve jeugd (waarbij ik mijzelf ook moet rekenen) zorgde er wel voor dat na een aantal jaren er niet veel meer over was van de koepel.

In het tuintje achter de centrale stond in de oorlogsjaren een zware betonnen schuilkelder, "bunker" zeiden wij, die werd opgeruimd toen in 1956 het nieuwe postkantoor in de schuurruimte achter de centrale werd ingericht.

Links van de Schoolstraat kijken wij tegen de achterkant van de café-boerderij van Brouwer aan. Er achter staat een hoge stapel takkenbossen, die in de bakkerij werden gebruikt. Tussen de beide gebouwen door is het doktershuis te zien, met ernaast het koetshuis. Dit doktershuis staat er ook nog, het pand Kruisstraat 10. Hierin woonde dokter C. Moolhuizen, een van de twee huisartsen in Beilen. De andere was dokter A. Hilbringh Prins, die aan de Markt woonde. Dokter Moolhuizen werd opgevolgd door Aeiko Doornbosch, die in 1923 op 37-jarige leeftijd overleed. De praktijk werd toen overgenomen door H. Feikema, die van Bussum kwam.

Al na twee jaar werd hij opgevolgd door dr. P. H. T. Meijering, die hier in 1955 werd gehuldigd bij zijn 30-jarig jubileum.

Namens het comité werd de jubilerende dokter Meijering een auto aangeboden door zijn oudste patiënt, de honderdjarige Harm Brunsting (r.) uit Wijster. Mevrouw Meijering kreeg van haar buurmeisje Betsy Kats een boeket bloemen.

Ter gelegenheid hiervan was onder zijn patiënten een inzameling gehouden, die een dusdanige opbrengst had, dat er een nieuwe auto voor kon worden aangeschaft, die hem namens het comité werd aangeboden door zijn oudste patiënt, de honderdjarige Harm Brunsting uit Wijster.

Dat dokter Meijering zeer gezien was, blijkt ook wel uit het volgende.

Vlak na de tweede wereldoorlog verscheen zijn dissertatie in druk, getiteld "Een schijn-psychologie" (een kritische studie over de psychologie van Heymans en Wiersma), waarop dokter Meijering jaren geleden was gepromoveerd. Er was in die tijd nog vrijwel geen lectuur te koop, daar er in de oorlogsjaren bijna niets anders verscheen dan nazi-propaganda. Toen deze dissertatie verscheen, wilde bij wijze van spreken iedereen zo'n boekje hebben, hoewel het voor een leek bijna niet te lezen was. In onze boekwinkel hebben wij toen een paar honderd verkocht.

Dokter Meijering overleed in september 1957. Hij werd opgevolgd door P. Roeland, die aanvankelijk ook het pand aan de Kruisstraat betrok, doch na enkele jaren naar de Esweg verhuisde.

De foto op de volgende pagina is waarschijnlijk al voor 1900 gemaakt, want het PTT-kantoor stond er toen nog niet. Op de plaats daarvan zien wij hier een oud huis, waar Jan Tijms woonde, die er een kruidenierswinkel had. Deze Jan Tijms was ook

4-1991

De Kruisstraat omstreeks de eeuwwisseling.

de eigenaar van een van de boterfabriekjes in Beilen, en wel van die aan de Kleine Brink, de tegenwoordige Havenstraat. Verderop zien wij dezelfde huizen, die ook op de andere foto's zijn te zien, achtereenvolgens dat van Jan Brouwer, Jacobus Brouwer, Cornelis Gaasbeek, Henderiekus Brunsting en F. I. van Bienema. Het eerste huis rechts werd bewoond door dokter Moolhuizen, die later naar het pand ernaast verhuisde, waar voordien de dames Boelken woonden.

Na dokter Moolhuizen woonde er Cornelis de Braal, die er een winkel had in boeken, schrijfwaren en aanverwante artikelen in de ruimste zin des woords. Zo verkocht hij bijvoorbeeld ook allerlei imkersartikelen. Daarnaast was hij sinds 1908 de uitgever van het Nieuwsblad voor Beilen. Voorts was hij bijzonder actief in het Beiler verenigingsleven. Zo was hij o.m. mede-oprichter van de Beiler Electriciteitscentrale, bestuurslid van de Middenstandsvereniging, van de Oranjevereniging en van nog meer verenigingen. In 1915 verhuisde De

zaak gesplitst: de mantelfabriek van Menco werd verplaatst naar Groningen. Tot in de oorlogsjaren heeft deze fabriek bestaan. De zoon van Kats, Samuel, ging verder met een textielwinkel, annex meubelzaak, onder de naam "De Matadoor". In de oorlogsjaren gaf het schuurgedeelte, dat indertijd als atelier voor de mantelfabriek was gebruikt, onderdak aan schoolklassen, omdat de openbare school was gevorderd door de Duitsers. Toen de

familie Kats moest onderduiken, werd het pand in gebruik genomen als kantoor, van waaruit de Duitse Sicherheitsdienst (S.D.) haar schrikbewind voerde. In 1969 werd het huis afgebroken en vervangen door het huidige moderne pand, waar aanvankelijk Salco Kats een meubelwinkel dreef, en dat later

Advertentie uit het Nieuwsblad voor Beilen 14/4 1917.

Bij acte 9 April 1917 voor ondergeteekenden
Notaris verleden, is tusschen de Heeren CAKEL, HEIMAN Menco, Coupeur, en ABRAHAM JAKOB KATS, koopman, beiden wonende te Beilen, aangegaan eene Vennootschap onder de Firma Menco en Co's Mantelfabriek Neerlandia.

De Vennootschap is gevestigd te Beilen, heeft ten doel het fabriceeren van — en den handel in — kleeven en lijfgoederen en is aangegaan voor onbepaalde tijd, te rekenen van 1 April 1917, doch minstens voor drie jaar. Ieder der Vennooten heeft het recht de Vennootschap na 1 April 1920 te doen eindigen, mits 6 maanden te voren zijn medevennoot op wettige wijze kennis gevende.

Ingeval van overlijden of der V

De winkel van De Braal, waar later Kats zich vestigde.

werd overgenomen door Stevens. Er naast was een open tuinruimte. In 1925 werd dit terrein aangekocht door de gezusters Tine en Geziena Lulofs, die er een pand neerzetten, waarin een textielwinkel werd gesticht. In 1963 werd het gekocht door Eppo Stel, die er zijn tweede winkel, in kleintextiel en baby-artikelen, inrichtte. In 1969 werd het perceel aangekocht door de Bondsspaarbank, welke er nu nog is gevestigd. De hoge bomen stonden voor het koetshuis dat bij het latere doktershuis behoorde. Dit koetshuis werd in 1925 gekocht door

Jan Smit, die er een winkelpand neerzette, waarin hij een kruidenierswinkel inrichtte. Hij werd later opgevolgd door zijn zoon Jacob. Dit huis bestaat nog en is nu het Chinees-Indisch restaurant. Hoe de Kruisstraat aan zijn naam komt, is mij niet duidelijk. Is het gewoon de naam van een straat die een andere straat "kruist", een kruisende straat? Dat klopt hier niet, want er is geen kruising. Of is de straat genoemd naar het meest bekende symbool van het christendom, het Kruis? Dat zou kunnen zijn. Maar waarom zijn dan niet meer van dergelijke symbolen benoemd?

Een andere verklaring zou de volgende kunnen zijn. In de voor-reformatorische tijd zullen ook in het toen katholieke Beilen op gezette tijden kerkelijke processies zijn gehouden, waarbij dan o.m. het kruis werd meegedragen.

Deze processies worden nog steeds in de specifiek katholieke streken van ons land, en in het buitenland gehouden. De weg, die de processie gaat, wordt dan wel de "kruisweg" genoemd. Ook in Beilen zal dan deze weg misschien "kruisweg" zijn genoemd. Toen de weg werd verhard was de weg een "straat" geworden en werd de naam van de straat dus "Kruisstraat".

Ook in andere plaatsen bestaan er "Kruisstraten", o.m. in Diever, Emmen, Borger

en Assen. De laatste is waarschijnlijk echter overgenomen van andere plaatsen, want Assen was voor de reformatie nog geen plaats, doch slechts een "vlek", een klooster met daaromheen enkele boerderijen. Tot zover deze keer de wandeling door oud-Beilen. Ik moet nog even

De Kruisstraat omstreeks 1930.

terug komen op de vorige wandeling. Daarin zaten enkele onvolkomenheden. De woning aan de Julianastraat, waar Albert Geertjes heeft gewoond, werd gebouwd door Abraham Padding, die er ook jaren heeft gewoond. Het huis ernaast werd bewoond door Jannes Oosting, die het ook had laten bouwen. Het stuk tuingrond daarnaast was niet van Willem Gerding, maar van Jan Eleveld, die er de houten schuur had staan, die gebruikt werd als opslag van brandstoffen. Van Willem Gerding was het weiland De Perk aan de overkant van de stroom, met een toegangsweg langs de tuingrond van Eleveld. De schilder Derk Dondorff woonde niet in het pand van Harry Denneboom, maar in het huis, dat stond en nog staat tussen dat van Piet Mulder en dat van Denneboom. Mevr. Alie Gritter uit Assen liet ons weten

dat het huis hoek Paltz/Julianastraat niet voor A. Willems, maar voor Roelof Willems werd gebouwd. Deze had in de Brinkstraat een bakkerij, op de plaats waar nu het "Lekkernijtje" is. Inderdaad, dit blijkt juist te zijn, maar ik werd misleid door een advertentie in het Nieuwsblad voor Beilen van 13 sept. 1929 van de sigarenzaak van A. Willems. Deze A is waarschijnlijk een zetfout en had een R moeten zijn. In het Nieuwsblad voor Beilen van 20 sept. 1929 vond ik het volgende berichtje ter gelegenheid van de opening van het pand: "De heer R. Willems, die zijn bakkerszaak overgedaan heeft aan den heer R. Pots, heeft een nieuw huis gebouwd aan de Julianastraat bij de brug. In dit huis dat van ongewone bouwstijl is, heeft hij een sigarenzaak gevestigd. De winkel trekt door zijn rotonde en zijn eigenaardige

Op de bovenste foto uit omstreeks 1900 is het oude huis van Tijms al afgebroken om plaats te maken voor de telefooncentrale.

Ter vergelijking de onderste foto uit 1940. Deze laat de Kruisstraat in de oorlogsjaren zien. Let op de verlichting midden boven het kruispunt: twee lampen die alleen naar onderen een smal bundeltje licht gaven. Om enigszins zichtbaar te zijn in 't donker zijn de trottoirbanden op bepaalde afstanden wit geschilderd. De melkbussen zijn van boer Wolters in de Kerkstraat, die ze hier moest neerzetten voor de melkrijder.

etalages zeer de aandacht. Het is een zeer mooi geheel en het ongewone doet hier geen schade aan den voorgevel van het huis, integendeel, het bekoort het oog en ieder die het ziet zegt onwillekeurig, wat is dat een mooie winkel."

Ik vroeg de vorige keer naar het vervolg van het liedje over de drie matrozen, dat wij vroeger wel zongen. Van een lezeres ontving ik enkele regels, die het vervolg daarop zouden zijn. Volgens haar was het

liedje als volgt:

"Er waren drie matrozen:

Aoldert Otten en Job Schierbeek en Jan Joosten.

Die kochten saam een liter draank,

dat de vergunning leeg leup van de staank".

Een wat onlogische tekst, maar dat heb je met dit soort liedjes wel vaker.

F. C. Kerkhove

(Alle foto's: Archief Kerkhove)

¹⁾ Zie ook jaargang 2 nr. 3, blz. 21,22.

HENDERKIE EN HAAR HONDEKAR

Van de familie T. Zwiers te Westerbork kreeg ik enkele fraaie foto's van oma Dolfing, die met de hondekar van bakker Arbeider in Beilen brood ventte.

Oma Dolfing was een dochter van Jan Hellendoorn en Roelofje Labrie. Zij werd op 19 december 1879 geboren; haar naam was Hendrikje, in Beilen algemeen bekend als Henderkie Hellendoorn.

Zij trouwde in 1901 met Berend Dolfing

(1879 - 1908). Het echtpaar verhuisde enige keren van Beilen naar Westerbork en omgekeerd. Het huwelijk duurde niet lang, want in 1908 overleed Berend Dolfing. Hendrikje was weduwe en moest voor drie kinderen zorgen: Geert (Westerbork 1901); Roelofje (Westerbork 1903 - overl. Beilen 1906); Geesje (Westerbork 1905)¹⁾ en Jan (Beilen 1908).

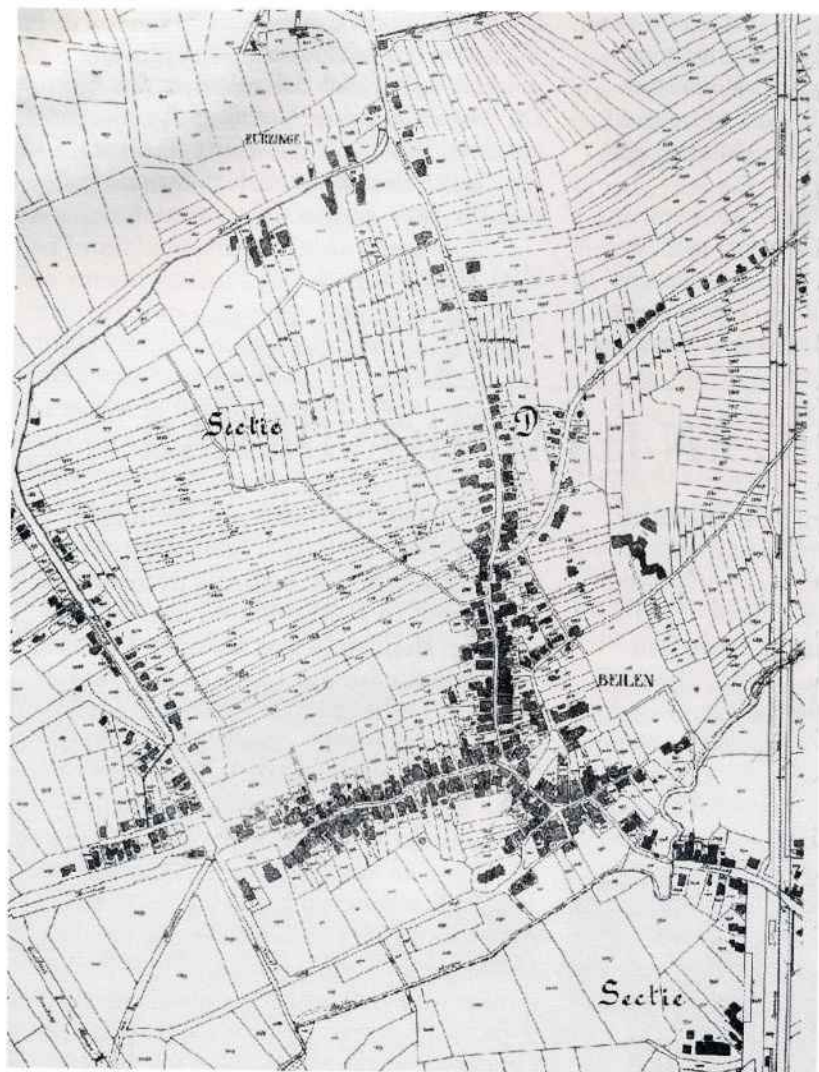
Toen haar man overleed, woonde Hendrikje in de Hekstraat in Beilen. Zij moest nu alleen de kost verdienen. Dat deed zij met de hondekar van bakker Dolfijn (Dolf) Arbeider (1880 - 1976) uit de Brinkstraat. Diens zoon Roelof Arbeider (1910) kon de nodige informatie geven over Hendrikjes werk.

Op de hondekar stond de naam "D. Arbeider" met duidelijke letters. Hendrikje betrok het brood en ook kruidenierswaren van hem. Roelof Arbeider vertelt, dat hij haar van jongsaf met de kar heeft zien lopen. Zij werkte op provisie, dat betekende voor haar, dat zij zo zelfstandig mogelijk de kost wilde verdienen.

Dinsdags en vrijdags ventte zij niet, want

Hendrikje Dolfing-Hellendoorn met de hondekar in de Brinkstraat. Het eerste huis rechts (alleen markies) is van bakker Joosten. Het huis daarachter was van Philip Denneboom (manufacturen; later de Spar). Hendrikje komt juist van de bakkerij van Arbeider. (Foto: Fam. T. Zwiers / Archief Hist. Ver.)

Plattegrond van Beilen omstreeks 1924.

dan moest zij de huishouding doen en zorgen dat de kleren van haar kinderen er correct uitzagen.

Zij verkocht voornamelijk witbrood; tarwebrood werd toen minder gegeten dan nu. Roggebrood en koek waren natuurlijk ook erg gangbare artikelen en ook nog wel krentebrood, al was dat eigenlijk al luxe. Banket werd niet verkocht; dat was echt luxe en dan ook voor bijna alle mensen te duur.

Vóór het Sinterklaasfeest liep zij extra haar klanten langs. Zij droeg dan een juk met twee manden en verkocht speculaas. Dat was een extra verdienste die zij best

gebruiken kon, want weduwenpensioen kende men niet; zij moest alleen de opvoeding van haar kinderen bekostigen.

De vrouwen die met een mand met brood en koek langs de huizen gingen noemde men "hobbe".

Zij liep altijd een vaste route: Hekstraat, Molenstraat, Asserstraat, Asserweg, Eursing, Brunstingerstraat. Ook de Brinkstraat, de Paltz en de Oosterstraat (een aantal huizen over het spoor) deed zij aan. Dan had zij bijna heel Beilen gehad. Zij belde niet overal aan, maar had haar vaste klanten. Andere bakkers kwamen ook in dezelfde straten. Er moest dus heel wat gelopen worden om

de broden kwijt te raken.

Er waren toen zeker wel tien bakkers, herinnert Roelof Arbeider zich, o.a.

Hoeksema, Haverkamp, de Jonge, twee bakkers Joosten, twee bakkers Pots, Evenhuis, Vos en Willems.²⁾

Doordat zij op provisie werkte, had zij weinig rompslomp met haar werk. Om ongeveer tien uur 's morgens laadde zij de hondekar vol. Dat kon niet eerder, want vóór tien uur mocht geen (vers) brood verkocht worden. Zij was tot ongeveer zes uur 's avonds bezig.

Als haar kar leegverkocht was, moest zij terug naar de Brinkstraat, naar de bakkerij. Daar werd de kar weer volgeladen. Dat gebeurde zeker drie keer op een dag. Ze

had haar route dan ook in drieën gedeeld.

Roelof Arbeider herinnert zich nog, dat hij op achttienjarige leeftijd met Hendrikje afreken- de, omdat zij snel naar huis wilde en geen tijd had om op Dolf Arbeider te wachten. "Eerst moest ik de eieren tellen, want boeren betaalden lang niet altijd met geld, maar ook wel met eieren."

Hij vertelt ook, dat hij zich de bonte trekhond³⁾ heel goed kan herinneren. Het was een zware Duitse dog van 75 kg. Bij de keuring om trekhond te kunnen zijn, moest de borstbreedte van een hond minimaal 16 cm zijn. De Duitse dog mat 34 cm!

Hendrikje voelde er meestal weinig voor om naar beneden af te ronden als zij haar brood verkocht. Als de klant 2 1/2 cent moest betalen, vroeg zij rustig 3 cent.

Hendrikje in de Hekstraat. Het huis rechts achteraan met markies is het pand van schoenmaker Laske (nu Slendebroek); daarvoor staat de kosterswoning van de Geref. Kerk, nu R.K. kerk; daarvoor de pastorie; dan de groentewinkel van Smit. Het huis met de donkere voordeur was het woonhuis van Hendrikje Dolging. Links kruidenierswinkel Leungen.

(Foto: Fam. T. Zwiers/Archief Hist. Ver.)

Veelal betaalde men haar zonder morren, want men wist hoe nodig zij het geld had. De hond was van bakker Arbeider.

Hendrikje hoefde er niet voor te zorgen na haar werk. De hond verbleef 's nachts in de schuur. Als Hendrikje niet werkte, liep de hond wel los. Ook lag hij wel voor de winkel, maar een aantal mensen liep er dan wel met een boogje omheen.

Tot ongeveer 1940 ventte Hendrikje met de hondekar in Beilen. Nu ze haar kinderen had grootgebracht, was het minder noodzakelijk in Beilen te wonen.⁴⁾

Zij ging naar Westerbork bij haar dochter Geesje en schoonzoon Roelof Zwiers inwonen die daar al voor de oorlog een groentezaak waren begonnen in het pand waar nu cafetaria "Het Wapen van Westerbork" is gevestigd. Roelof Zwiers kon

Familiefoto ± 1930; v.l.n.r. Hendrikje Dolging-Hellendoorn; Geesje, Jan, Geert.
(Foto: Fam. T. Zwiers/Archief Hist. Ver.)

Dochter Geesje Dolfing staat tussen twee bouwvakkers; links een stucadoor en rechts een timmerman. Wie kan inlichtingen over deze twee geven? De foto moet in Beilen genomen zijn (Foto: Fam. T. Zwiers / Archief Hist. Ver.)

Foto rechtsboven: Hendrikje Dolfing-Hellendoorn bij de groentekraam. (Foto: Fam. T. Zwiers / Archief Hist. Ver.)

Foto linksonder: Na even zoeken vond Roelof Arbeider een mooie foto van zijn familie uit omstreeks 1915.

De foto is genomen in de steeg rechts van de bakkerij. De schuur met de baanderdeuren is later afgebroken.

Staand v.l.n.r. het dienstmeisje Fennigje Gritter; Grietje Arbeider; Dolfijn Arbeider; Froukje Berghuis, gehuwd met Geert Arbeider. Zittend: Geertje Arbeider-

Hilberts, zij heeft Marie Arbeider op de schoot; grootmoeder Hemmink, voor haar staan Harm Arbeider; grootmoeder Arbeider, voor haar staat Roelof Arbeider. De opname is gemaakt toen Hendrikje al een aantal jaren met de hondekar actief was. (Foto Fam. R. Arbeider / Archief Hist. Ver.)

best iemand gebruiken die ervaring had in het verkopen. Van toen af aan ging Hendrikje met groente en fruit de markten af.

T. L. Kroes

¹⁾ Geesje Dolfing trouwde met Roelof Zwiers. T(ime) Zwiers (zie begin van dit artikel) is hun zoon.

²⁾ Wie kan ons aan een complete lijst van bakkers met hun adressen helpen, eventueel met jaartallen?

³⁾ Meer informatie over trekhonden en de wetgeving daarover vindt u in ons tijdschrift jrg. 2, nr. 3, blz. 16 noot 1.

⁴⁾ Toen Hendrikje niet meer ventte, was het ook gedaan met de hondekar. Er werd al met paard en wagen gevent. Dolf Arbeider had toen naast Hendrikje drie broodbezorgers in dienst. Zij verdienden ± f 15,- in de week; daarbij moet opgemerkt worden, dat zij niet op provisie werkten. De broodbezorgers (ook zij verkochten kruidenierswaren) legden enorme afstanden af. Ze kwamen wel in Kraloo en ten oosten van Pesse. Aan de noordkant van Beilen werd bij goed weer (dit in verband met de onverharde wegen) Amen en Grolloo aangedaan. Toen de mensen mobieler werden, werd er met de broodbezorging gestopt.

Deze foto kan in de Hekstraat zijn genomen. Rechts van de voordeur staat Hendrikje Dolfing-Hellendoorn; rechts van haar staat haar dochter Geesje met een kind op de arm. De anderen zijn onbekend. (Foto: Fam. T. Zwiers/Archief Hist. Ver.)

Wie kan inlichtingen geven over de personen en het pand?

EURSING

Bewoningsgeschiedenis 19e en 20e eeuw (deel I)

In de nummers 2 en 3 van de tijdschriften van de tweede jaargang van de Historische Vereniging gemeente Beilen zijn artikelen geplaatst over de geschiedenis van Eursing. Met name zijn er twee artikelen verschenen over de bewoners van Eursing tot aan de 19e eeuw.

In een aantal bijdragen zal ik de geschiedenis van de Eursinger families

De boerderij van de familie Wolting. (Foto P. Wolting/Archief Hist. Ver.)

vanaf de Franse tijd vertellen. In dit nummer aandacht voor de families Wolting en Wubbeling.

I. Familie Wolting

1. Pieter Smit (1814-1880) uit Laaghalen trouwde in maart 1839 met Marrijgje Warrijs (1816-1889) uit Eursing. Zij was een zuster van Roelof Warrijs, die eveneens in Eursing woonde (huisnr. 125). Over hem meer in een volgende uitgave. Pieter Smit en Marrijgje Warrijs gingen eerst op de ouderlijke boerderij van Piet in Laaghalen wonen (huisnr. 294). Uit de gegevens van de volkstelling van 1862 blijkt, dat het gezin Smit op de boerderij van Jacob Jonkers woonde (huisnr. 122). Marchje, de dochter van Job Jonkers was getrouwd met Jan Warrijs, een broer van Marrijgje Warrijs. In 1862 woonde het gezin van Job Jonker in Alting bij zijn zwager Roelof Lamberts (huisr. 137) in. De eerste steen voor zijn boerderij aan de Asserstraat werd in 1864 gelegd.¹⁾

Pieter Smit en Marrijgje Warrijs kregen drie kinderen:

1.1. Marrijgje Smit (1843-1908); zij trouwde met Willem Wolting (1842-1914). Zij gingen eerst wonen in de geboorteplaats van Willem Wolting, Oosterhesselen. In 1884 kwamen zij ook op de boerderij aan de Asserstraat wonen.

Een bekende kleindochter was Marrijgje Wolting. Zij is ongetrouwd gebleven. In de

Beiler gemeenschap was zij vooral bekend om haar humor, haar verhalen en haar interesse in het wel en wee van de mensen.

De familie Wolting bleef vervolgens honderd jaar op de boerderij wonen. Aan het eind van de tachtiger jaren verdween de boerderij als gevolg van een uitbreidingsplan voor woningbouw.

1.2. Roelof Smit (1847-1904) trouwde in 1883 met Aaltje Nijzing (1864-1918). Zij heeft aan de Hekstraat gewoond (huisnr. 64). Een zuster van haar, Hendrikje Nijzing, was getrouwd met Jan Vos, die eveneens in Eursing woonde (huisnr. 124). De oudste zoon van Roelof Smit was Pieter Smit (1884-1949), de bekende molenaar uit de Molenstraat en de Asserstraat. Hij was een befaamd jager en verteller. Als een van de eersten in Beilen had hij een auto: een Ford met het nummer D 863. Verder was hij van 1908-1949 organist in de Gereformeerde Kerk van Beilen. Zijn dochter Pietje woont nog in Beilen en is getrouwd met Hendrik Hunse, vroeger winkelier te Eursing.²⁾

Piet Smit (1881-1949), (Foto uit Liefelijke Woning, Beilen, 1985, p. 33.)

Marrijgje Wolting, de bovenste van de twee dames, in de hof van de Wolting-boerderij. Tussen de bomen door is de boerderij van Wubbeling zichtbaar. (Foto: P. Wolting / Archief Hist. Ver.)

1.3. Klaasje Smit (1851-1932) trouwde met Jan Smit (1834-1888) uit Beilen. Zij woonden in het pand, waar later de houtstek van Roelof Pol was gevestigd. Zij kregen zes dochters en een zoontje, die op tweejarige leeftijd in de wastobbe verdronk. Een van hun dochters, Gezina Jantina (1873-1946), was getrouwd met Cornelis Moolhuizen (geboren in 1861 te Emlichheim, overleden te Groningen in 1935), die huisarts te Beilen was. Cornelis Moolhuizen was een zoon van Jan Moolhuizen, die van 1874 tot 1900 predikant van de Chr. Gereformeerde gemeente te Beilen was.³⁾ Een andere dochter was met predikant Van Dijk getrouwd.

Piet Smit en z'n wonderhond

*"... Voor de lezers die er nog minder verstand van hebben dan ik:
Een jachthond is er niet voor om hazen te vangen. Juist niet! Maar als hij met zijn neus vaststelt, dat er een haas in de nabijheid is, moet hij "staan". Blijven staan waar hij staat! Als de baas hem in eerste instantie niet goed begrijpt, lukt dat uiteindelijk toch wel. Nu kwam het verhaal van Piet Smit hier op neer, dat hij een keer op jacht was en dat de hond bleef "staan". Maar nergens was een haas te bekennen! De wilddrager - bijna elke jager had een wilddrager, die ook moest proberen het wild dat zich gedeisd hield op te jagen - begon al te mopperen over: "zo'n waar-delozse hond", maar Piets vertrouwen was ongeschokt!
De drijver had een schop bij zich en Piet zei: "Ga hier maar graven!"
De drijver vond het onzin, maar hij moest wel graven! En wat vond hij op een halve meter diepte? Een pijpekop met een plaatje van een haas er op!
"Een wonderhond," zo beëindigde Piet later altijd zijn verhaal, als hij er weer eens over vertelde.*

*G. J. van Holthe;
in Beiler Courant 18 september 1991.*

II. Familie Wubbeling

1. In 1815 trouwde Lucas Jans Wubbeling uit Hijken (1797-1834) met IJdichjen Lamberts Oldewarrijs (1793-1846) uit Eursing. Zij was een zuster van Hendrik Lamberts Oldewarrijs, die ook in Eursing op een boerderij woonde.⁴⁾ Het geslacht Wubbeling heeft eeuwenlang in Hijken gewoond. In de 18e eeuw hebben zij aan het Oosteinde gewoond, vermoedelijk op de plaats waar nu aannemer A. Jonkers woont. In 1819 verhuisde Lucas Jans Wubbeling met zijn gezin naar Eursing. In 1818 deelden hij en zijn vrouw in de nalatenschap van Lambert Lucas Luichies (Oldewarrijs) mee. Zij kregen een boerderij (huisnr. 121) en de hofgronden "Hoge Goorn, Bonenhofje en Wortelstede" en nog eens diverse landerijen.

De naam Wubbeling ook wel als Wibling en Wiblinge of Wibbelinge geschreven wordt voor de eerste keer genoemd in 1628 bij een geschil over te betalen kerkpacht. Bij dit conflict is een Johan Wibling betrokken, die als mejer op het Arwerder erf te Zeyen woonde. Vanaf het midden van de 17e eeuw komt de naam voor in de grondschattingsregisters van het kerspel Beilen. De Wubbelings wonen dan in Hijken. In het gemeentearchief van Beilen vond ik van het jaar 1833 een lijst van achttien personen, die volgens het kohier 1833 in grondlasten en verdere directe belastingen jaarlijks tenminste 60 gulden moesten betalen. Deze personen waren de rijkste mensen in de gemeente Beilen. Ook de naam van Lucas Jans Wubbeling kwam op deze lijst voor.

Tijdens mijn onderzoek heb ik ook contact gehad met een Wubbeling in de provincie Groningen. Hij heeft mij verteld, dat zijn voorouders in de 18e eeuw uit het dorp Ankum ten noordwesten van Osnabrück zijn gekomen. Of er familiale banden bestaan tussen deze Hannoveraanse familie en de Hijker familie Wubbeling is mij niet bekend.

In 1821 werd in de Herv. kerk van Beilen Jan Lucas Wubbeling gedoopt als zoon van

Lucas Jans Wubbeling en IJdichjen Lamberts.

1.1. Jan Lucas Wubbeling (1821-1904) trouwt in 1848 met zijn nicht Aaltjen Oldewarrijs, dochter van Hendrik Lamberts Oldewarrijs uit Eursing. Zij overleed kinderloos.

Jan Lucas Wubbeling hertrouwde met Marchje Kuiper (1837-1910). Uit dit huwelijk werden zes kinderen geboren. Vier van de kinderen, Aaltjen, Luichjen, Hendrik en Jan bleven ongetrouwd. Een vijfde kind, Hendrikje, overleed op éénjarige leeftijd. Een dochter, IJdichjen, trouwde.

2.1. IJdichjen Jans Wubbeling (1869-1952) trouwde met Jan Meijers (1863-1947) uit Hooghalen. Het was het tweede huwelijk van Jan Meijers. Eerder was hij getrouwd geweest met Albertjen Kwint (1871-1906). Evenals de familie Wolting kwam ook de familie Meijers uit Oosterhesselen.

Aanvankelijk gingen Jan Meijers en zijn tweede vrouw op de "Meijers-boerderij" in Hooghalen wonen. Hier werd in 1908 hun zoon Hendrik geboren.

Zo rond het jaar 1920 bouwden zij aan de Asserstraat een nieuwe boerderij, waar zij gingen wonen.

3.1. Hendrik Meijer trouwde op latere leeftijd, maar dit huwelijk bleef kinderloos. In 1986 overleed hij als weduwnaar.

H. J. Vos

¹⁾ Een tante van Pieter Smit was Geesjen Smit uit Laaghalen. Zij was de eerste vrouw van Jacob Koerts Timmerman, die "leraar" was van de afgescheiden gemeente van Hijken/Halen.

²⁾ Zie Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen, jaargang 2, nummer 3, pagina 13-17.

³⁾ Liefelijke woning. Gedenkboek honderdvijftig jaar Gereformeerd leven in Beilen, 1835-1985. J. Doedens e.a., pagina 101.

⁴⁾ Zie Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen, jaargang 2, nummer 4, pagina 6.

OPENBARE LAGERE SCHOOL BEILERVAART

Naar aanleiding van een foto van de Openbare Lagere school aan de Beilervaat die ik kreeg, leek het me aardig om daar iets over te schrijven.

Tijdens de ambtsperiode van burgemees-

ter Mansen (1919 - 1931) ontstond er omstreeks 1920 het idee om een school aan de Beilervaat te stichten. De commissaris van de koningin in Drenthe, mr. J. T. Linthorst Homan, schonk aan de gemeen-

te Beilen een stuk grond waarop gebouwd kon worden. Het land moest echter eerst opgehoogd worden. De belanghebbenden hielpen daaraan flink mee.

De meester met zijn gezin en juffrouw De Jonge voor het schoolhuis; daarachter staat de school. Omstr. 1922 (Foto: Archief W. Bakker)

De aanbesteding was op 28 december 1920. De school met turfschuur en onderwijzerswoning werd gegund aan Hendrik Bakker en H. W. Doosjen te Meppel voor f 52.700,-, inclusief het meubilair.

Niet alle buurtgenoten van de Beilervvaart waren gelukkig met deze nieuwe school, want op 4 april 1921 werd (nog) een lijst met 41 namen ingediend van personen die er graag een Christelijke (Hervormde) school wensten. Dit kon echter niet gerealiseerd worden.

Op dinsdag 15 november 1921 werd de school geopend. Er waren toen 36 leerlingen. Het hoofd en tevens de enige meester

was H. H. Joosten. Hij woonde met zijn vrouw P. Kikstra en 3 kinderen in het schoolhuis. Hij werd bijgestaan door de onderwijzeres J. A. de Jonge.

Meester Joosten gaf 's avonds ook nog les op de avondschool, een soort extra onderwijs voor leerlingen die de school reeds verlaten hadden.

In de periode dat de school geopend was, zijn er diverse onderwijzeressen aan verbonden geweest, o.a. mej. Vermeulen, mej. Brunsting en mej. Klok die handwerkles gaf.

Op 21 juli 1933 kwam er voor de school aan de Beilervvaart een slecht bericht.

De schoolfoto werd ook omstreeks 1922 gemaakt. v.l.n.r. meester Joosten;

Achterste rij: Ep Timmer, Tieme Vierhoven, Hendrik van Triest, Jan Koerts jr., Jan Zinger, Jasper Zuidberg, Albert Tol, Albert Jonkers, Gerard Muggen, Jan Zinger.

Meisjesrij: Jantje Muggen, Geertje Barkhof, Tine Timmer, ?---?, Luchien Timmer, Dina Joosten, ? de Jonge, Geesje Timmer, Lammigje Hartsuiker, ? de Jong.

Staan: ? Ruben, Rika Hartsuiker, Willempje Hartuiker, Reinder Klaassen, Geert Timmer, Dirk Joosten, juffrouw De Jonge.

Voorste rij: Geert Vierhoven, Willem Willems, Ipe Zuidberg, Martinus Zinger, Roelof van Loenen, Cornelis Vierhoven, Aafko van Loenen. Foto: Archief W. Bakker.

*De meesterswoning anno 1991.
(Foto: Archief Hist. Ver.)*

Op voordracht van de regering behoorde de O. L. school aan de Beilervaat te worden opgeheven wegens bezuinigingsplannen. Op 16 maart 1932 waren er nog 32 leerlingen; drie maanden later 30 en in september 1932 nog 25. Op 16 juni 1933, de laatste teldatum, bezochten nog 23 kinderen de Beilervaatsschool. Hiervan gingen er op 1 januari 1934, toen de school opgeheven werd, 17 naar de O. L. school in Beilen en 6 naar een Bijzondere (Christelijke) school.

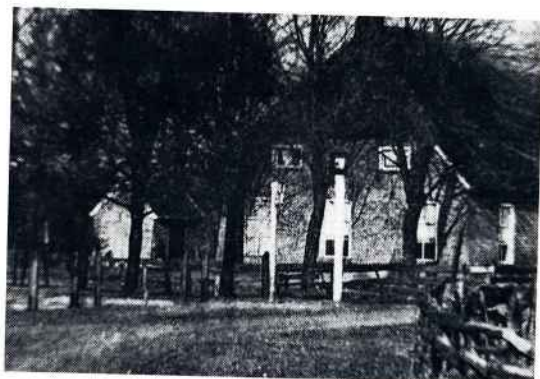
De school aan de Beilervaat is verbouwd tot woning. (Foto: Archief Hist. Ver. 1991)

Na de opheffing van de school werd het gebouw voor diverse doeleinden gebruikt o.a. een zondagschool en vergaderingen. In het achterste gedeelte werd een woning gemaakt; de eerst bewoner was Renze Prakken. Later werd R. Heyting eigenaar van het gebouw, die van het geheel een woning maakte (1964). In 1975 ging de voormalige school naar de huidige eigenaar.

W. Bakker

RECTIFICATIE

Op pag. 5 van het tijdschrift, jaargang 3, nummer 3, staat bij de foto linksboven een onjuiste tekst. Deze boerderij is niet de boerderij van de familie Kinds. Het was het voorhuis van Wed. Timmerman. Deze boerderij is op 12 april 1945, de bevrijdingdag, afgebrand. De boerderij stond op de hoek Hoofdstraat-Laaghalerstraat.

WIJKVERPLEGING

Dat het in de gezondheidszorg in onze gemeente nog niet zo lang geleden heel anders toeling, blijkt wel uit het verhaal dat mevrouw Atje de Jong mij vertelde over haar werk als wijkverpleegster in de jaren 1950 - 1970.

Net als veel van haar collega's raakte ook zij besmet met t.b.c. en moest hiervoor langdurig kuren in sanatorium Beatrixoord te Appelscha.

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde er veel ten goede, doordat het mogelijk geworden was tegen allerlei ziekten te worden ingeënt.

Grote vooruitgang in de hygiëne kwam er aan het eind van de jaren '60 toen er ten gevolge van de ruilverkaveling veel boerderijtjes verkocht en/of verbouwd werden en er douches kwamen. Heel belangrijk was, dat de "poepdoos" ofwel het "huussie" plaats maakte voor een toilet met waterspoeling.

Met veel plezier kan Atje de Jong, voormalig wijkverpleegster/kraamverzorgster, vertellen over haar werk in de wijk. Het waren lange dagen die ze maakte. 's Ochters vroeg ging ze op de fiets de patiënten in haar wijk - Hooghalen, Hijken, Eursing en Klatering - bezoeken. Om de week hadden zij en zuster Oenema een zondag vrij. Meestal werd deze dag gebruikt om de administratie te doen. Als er verscheidene baby's 'tegelijk' geboren werden, en kraamverzorgster Coba Koops uit Hijken het niet in haar eentje aankon, vielen zij in waar dat nodig was. Hoewel je zo de hele nacht in touw was geweest, moest je 's morgens wel weer op tijd de wijk in om de patiënten niet te laten wachten.

Atje werkte veel voor dokter Meijering, aan wie ze goede herinneringen bewaart. Deze huisarts had een heel grote patiëntenkring. Soms reed ze met hem mee in de auto. Nooit vergeet ze de angstige rit langs het Oranjekanaal. Het was nacht en de

Atje de Jong weegt de baby van de familie Struik. (Foto: A. de Jong / Archief Hist Ver.)

auto kon alleen in de diepe sporen van paard en wagen in het zand rijden, soms gevaarlijk dicht langs het water.... Daar ze gewoonlijk per fiets haar patiënten bezocht, kwam het wel voor, dat ze laat bij een bevalling arriveerde. Dan was er geen tijd meer om het putwater te koken en werd de apparatuur in een pan met spiritus geflambeerd, zodat er toch sprake was van steriele instrumenten.

In Drijber was het putwater erg geel. Het gevolg daarvan was, dat er soms een gele baby in gele kleertjes tussen gele lakentjes lag. In Hijken was het putwater helderder. Het was best leuk om samen met dokter Meijering een bevalling te doen. Hoewel hij heel bedreven was in de verloskunde, hield hij zich niet voortdurend met de kraamvrouw bezig. Zo kon hij eens toen hij griep had na twee uren slaap ontwaken en tegen de kraamvrouw zeggen: "Ik dacht dat je een kind moest krijgen." Heel bedreven was hij ook in het vangen van vliegen, die hij in de po deed. Was de baby geboren, dan werd deze na onderzoek gewassen en aangekleed. De dokter controleerde de nageboorte, waarna de vader deze in de tuin kon begraven. Eens werd na een bevalling in een woonwagen de nageboorte even buiten de wagen gelegd.

De hond ging er toen mee vandoor en had er een voedsaam maal aan.

Dikwijls ging ze met hem mee om bij hem thuis in de grote keuken iets te eten. Omdat hij zo'n grote patiëntenkring had, kwam het niet zelden voor, dat hij zelfs 's nachts nog patiënten thuis bezocht. Op een ochtend tijdens het ontbijt zei hij: "Zuster, ik

heb meer boeren in de onderbroek gezien dan u!" Zuster De Jong antwoordde daarop: "Dokter, ik heb er meer zonder onderbroek gezien dan u!" ¹⁾

Atje de Jong verzorgt een baby. Het is niet bekend bij wie deze foto genomen is; waarschijnlijk geeft het meisje een aanknopingspunt. (Foto: A. de Jong / Archief Hist Ver.)

Vóór de bevalling kwam de wijkverpleegster bij de aanstaande moeder om de kraamuitzet te controleren.

De kraamvrouw lag meestal langer in bed dan nu het geval is. Twee maal kwam de kraamverzorgster - per fiets - langs om moeder en kind te wassen en te verzorgen. Hulp in de huishouding was er alleen als je dit kon betalen. Anders deden de echtgenoot, oudste dochter of buurvrouw het. Wassen ging toen veelal in de wastobbe. Naoverhulp was dus erg belangrijk! Doch in de grote, en dikwijls arme gezinnen werd de kraamvrouw niet zo lang rust gegund. Vaak stond ze één of twee dagen na de bevalling al weer aan de wastobbe op het land te werken. Ook was men lang niet altijd blij om weer een mondje meer te moeten vullen.

Heel bang was men voor de zo beruchte kraamvrouwenkoorts. Belangrijk hiertegen was een goede hygiëne. De po - een besmettingshaard - moest schoon zijn en schoon blijven; dus deze moest in een schone sloop onder het bed geplaatst worden.

Hard werken

In het voorjaar nam het werk in de wijk in drukte toe. Oude mensen die met veel moeite de winter doorgekomen waren, stierven dan toch nog aan een longontsteking. Het was erg moeilijk om stervensbegeleiding te geven. Ook al wisten de verpleegsters dat de dood nabij was, dan nog mochten zij op vragen hieromtrent niets zeggen. Dat was de taak van de arts. Onderweg naar de volgende patiënt was er tijd genoeg om het verdriet van je af te fietsen en nieuwe energie op te doen. De wijkverpleging bestond voor een groot deel uit dagelijkse wasbeurten van ouderen die bedlegerig waren geworden na een beroerte of een valpartij. Veel t.b.c.- en reumapatiënten werden behandeld tegen doorliggen. En dan waren er nog de wonden en open benen te verbinden. In overleg met de arts gaven de wijkverpleegsters penicilline-injecties. Suikerpatiënten kregen twee keer per dag een injectie.

Onfris

Soms wilde een bejaarde niet gewassen worden. Het was dan zaak om alles in de

strijd te werpen om het toch voor elkaar te krijgen. Dikwijls lukte het dan wel met hulp van de dochter of schoondochter die de zorg voor moeder of vader op zich had genomen.

En dan was er nog de "oude baas" die bedlegerig was en zijn urine liet lopen. De vrouw des huizes waste de lakens niet, maar hing ze bij de kachel te drogen, waarna ze weer op bed gelegd konden worden. Reken maar, dat dit stonk! De taak van de verpleegsters was dan om deze vrouwen bij te brengen dat dit echt niet kon. Steeds meer kwam de hygiëne om de hoek kijken.

Ook bejaarden die niet ziek waren, werden bezocht. Er werd een praatje gemaakt om te zien of alles wel goed ging. Lang niet altijd werd dit door deze ouderen op prijs gesteld.

Praatpaal

Het werk in de wijk gaf veel van de misère in de gezinnen bloot. Tijdens het wassen gaf de patiënt zich dikwijls letterlijk en figuurlijk bloot. Heel veel zorg en leed werd aan de verpleegster toevertrouwd. Hoewel men het woord 'incest' niet kende, was men wel op de hoogte van dit feit. Eigenlijk deed men hier niets aan, omdat men ook niet wist wat te doen.

Het Groene Kruis ontving subsidie, maar de regering stelde als eis, dat de wijkver-

pleging de kinderopvang er ook bij moest doen. Onder soms primitieve omstandigheden werden onder leiding van kinderarts Verboom de consultatiebureaus voor baby en peuter gehouden. In Hijken moest men tot in de jaren zeventig de kinderen in het café op het biljart uitkleden alvorens ze door de dokter werden onderzocht. De injecties werden door de verpleegsters gegeven.

Veel tijd werd besteed aan voorlichting met betrekking tot verzorging en voeding van de baby. De moeder moest leren om de baby niet te warm te kleden, niet te dicht bij de warme kachel, maar juist wel in het licht te plaatsen.

Dr Verboom

houdt consultatie-bureau

7 Januari om 2 uur te Wijster,

" " 3,30 uur te Drijber

Gelieve turf mede te nemen

Advertentie uit het

Nieuwsblad voor Beilen van 4 januari 1946.

De wijkverpleging gaf ook cursussen, o.a.: Moederschap en Ziekenverzorging. Deze werden in Hijken 's avonds gegeven, omdat de vrouwen overdag op het land werkten. In Beilen was dit niet het geval en werden de cursussen 's middags gegeven. Mannen zag je niet op deze bijeenkomsten.

Aan gezinsplanning werd geen aandacht geschonken. Ook voorbehoedsmiddelen

kwamen niet ter sprake. Wel de hygiëne!

De cursus ziekenverzorging werd

Het 2e huis aan de linkerzijde van de foto is het voormalige Groene Kruis-gebouw in de Brunstingerstraat, later was hier de rijwielzaak van Van Oosten gevestigd (Foto: Archief F. C. Kerkhove)

Een overzicht van het werk van Atje de Jong in haar wijk.

1953	Aantal bezoeken	Wekelijkse wasbeurt	Dagelijkse verpleging	Injecties	Sterf- gevallen
jan.	173	6	12	5	2
febr.	167	4	6	5	3
maart	158	14	15	6	2
april	157	11	6	5	1
mei	157	12	8	5	3
juni	221	17	10	-	-
juli	197	11	8	6	1
aug.	79	1	7	7	2
sept.	178	12	10	7	1
okt.	159	9	4	9	1
nov.	107	11	5	8	1
dec.	120	11	4	9	-

Aantal patiënten die Atje de Jong voor de Beiler artsen bezocht.

1953	dokter Cox	dokter Gorter	dokter Meijering
jan.	1	7	15
febr.	2	7	21
mrt.	3	6	23
april	3	8	18
mei	3	9	14
juni	4	10	28
juli	3	7	17
aug.	4	11	18
sept.	2	11	19
okt.	3	10	17
nov.	4	7	13
dec.	3	7	16

door dochters /schoondochters bezocht, die hier leerden hoe ze vader of moeder van bed moesten tillen of moesten omdraaien. Kortom, er konden veel nuttige tips worden opgedaan.

Natuurlijk moesten de verpleegsters af en toe ook bijgeschoold worden om de nieuwe inzichten en ontwikkelingen in praktijk te

brengen. Zo konden patiënten met bijvoorbeeld eczeem naar het Groene Kruis-gebouw in de Brunstingerstraat gaan om onder de hoogtezon genezing te vinden. Dat was toen hoogst modern.

Het ene overzicht geeft aan voor welke arts de bezoeken werden afgelegd. Dokter Cox had zich op 1 januari 1951 in Beilen gevestigd; hij had zijn patiënten veelal in Wijster. Dokter Gorter werkte voornamelijk in Beilen. Dokter Meijering had zijn patiënten door de gehele gemeente.

Zuster De Jong kreeg bij haar afscheid in februari 1978 van haar 'cliënten' een stereo-installatie. (Foto: Archief F. C. Kerkhove)

Op 28 april 1978 werd Atje de Jong gehuldigd; zij ontving de eremedaille verbonden aan de Orde van Oranje Nassau in zilver.

Betsy Tattje

¹⁾ In een volgend nummer van dit tijdschrift ga ik nader op dokter P. H. T. Meijering in.

De Feestcommissie van Holthe, Lieving en Makkum in 1924...

In 1924 besloten de inwoners van Holthe, Lieving en Makkum een volksfeest te organiseren. Bij café Smit werd het feest georganiseerd. Vlakbij het café stond de draaimolen van Van Ossel (Assen?).

Rondom het café werden volksspelen gehouden. Na het melken in de late middaguren was er in de Hingstesteeg een ringstekerij. Met sjezen, getrokken door een paard, moesten de deelnemers, twee per sjees, de strijd met elkaar aanbinden. Voor de organisatie werd een feestcomité opgericht, dat uit negentien personen bestond. Dit comité heeft zich door een fotograaf laten vereeuwigen.

Van links naar rechts staan de volgende leden van de feestcommissie op de foto:

1) Jan Zwaan. Hij woonde aan de zandweg achter de Oosterkampen. Op zijn boerderijtje hield hij een paar koeien en verder had hij de melkrit van Holthe naar de boterfabriek in Beilen. Zijn zoon Geert

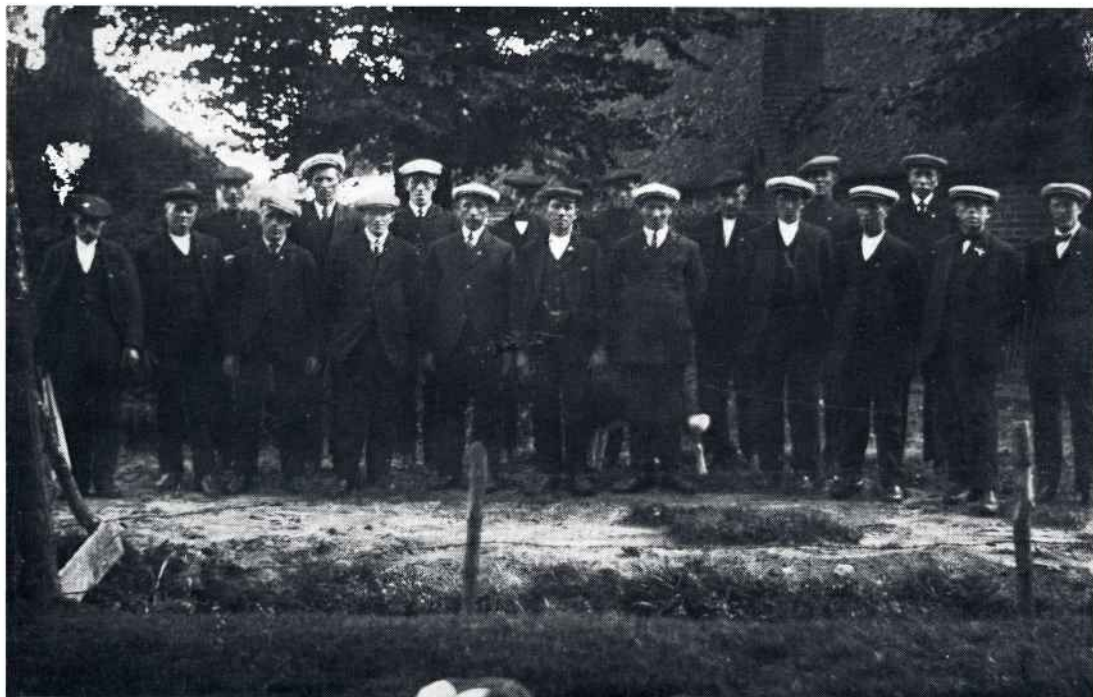
haalde de melkbussen op.

Momenteel woont de familie Grit in de kleine boerderij.

Jan Zwaan en zijn vrouw Jentie woonden op een boerderijtje buiten het dorp Holthe, achter de Oosterkampen. Een straatweg naar de woning was er niet. Men moest altijd naar het boerderijtje via een zandweg, die bij de winterdag een modderpoel was.

Jan Zwaan had de melkrit naar de boterfabriek aangenomen. Zijn zoon Geert ging 's morgens om zeven uur op pad om de melkbussen bij de boeren, de keuterboeren en de arbeiders op te halen, want iedereen had wel enige koeien.

Geert Zwaan had een grote wagen, waar wel zo'n 80 melkbussen op konden staan. Als hij de wagen vol had, wat overigens zelden gebeurde en er waren nog een paar bussen mee te nemen, dan hing hij ze aan haken aan de wagen.

Als hij bij de fabriek was, werd de melk afgeroomd voor de boter. De ondermelk die overbleef, bracht Geert Zwaan weer terug naar zijn boeren, keuters en arbeiders. De bussen waren allemaal genummerd. Iedere boer had zijn eigen nummer, Jan Oosterhof had 228 en Derk Hagens 317. Geert Zwaan kende alle nummers met de daarbij horende eigenaren uit zijn hoofd.

Om tien uur 's morgens was hij weer thuis. Op zaterdag deed hij zijn melkriet twee keer: 's morgens en 's avonds. Dan was hij op zondag vrij. Met de melkriet van zijn zoon verdiende Jan Zwaan een paar centen extra, waardoor hij zich van een enigszins menselijk bestaan verzekerde.

2) Albert Dolfing. Hij woonde aan het zandweggetje, huisnr. 29. Nu woont er zijn kleinzoon Willem Dolfing.

3) Harm Martens, landbouwer. Hij woonde midden in Holthe op huisnr. 57. Nu woont er Klazienus Gils met Willemetje Martens.

4) Koenraad Gils. Hij woonde achter in Holthe, huisr. 43. Nu woont daar Jan Hagens.

5) Jan Oosterhof, landbouwer. Hij woonde in Makkum, huisnr. 20. Nu woont daar G. Gerding.

6) Tieme Eefting. Hij was keuterboer en opkoper van aardappelen. Hij woonde te Makkum, huisnr. 16. Nu woont daar H. Smit.

Tieme Eefting kocht aardappels op bij de boeren. Had hij een partij aardappels gekocht, dan bracht hij jute zakken naar de boer toe. De boer moest dan honderd pond aan aardappels in iedere zak doen. Na een paar dagen moesten de boeren de zakken met aardappels naar het station in Beilen brengen, waarna ze per trein werden afgevoerd.

7) H. Reinds. Hij was een grote "2-paardsboer". Hij woonde voorin Holthe, huisnr. 6. Nu woont daar H. Belt.

8) Marten Oosterveld. Hij was ook een grote "2-paardsboer". Tevens is hij jarenlang stierhouder geweest. De boeren van

Holthe en Makkum lieten hun koeien bij hem dekken. Als dekloon moest één à twee gulden betaald worden. Hij woonde in Holthe, huisnr. 11. Nu woont daar K. H. Meijer.

9) Hendrik Timmermans. Hij woonde vlak naast de molen in Makkum, huisnr. 42. Nu woont daar zijn achterkleinzoon W. Niemeijer. Timmermans was naast boer ook bijenhouder. Bij zijn huis had hij een bijenstal met korven.

10) Jacob Sanders. Hij woonde in Lieving, huisnr. 18. Nu woont daar T. H. Kramer. Jacob Sanders had een paar koeien en was huisslachter.

Als huisslachter verdiende Jacob Sanders er wat geld bij. In de herfst- en wintermaanden ging hij naar de boeren toe om varkens te slachten. Bij het ochtendgloren vertrok hij op zijn fiets naar de boer met wie hij afgesproken had om een varken te slachten. Als hij het erf opreed, kookte het water in de kookpot al. 's Morgens slachtte hij het varken, waarna hij het varken op de ladder legde. Vervolgens fietste hij weer naar huis. In de avonduren ging hij andermaal naar de boer om het vlees te snijden en in te zouten.

11) Jacob Koerts. Hij was boer. In 1924 woonde hij in Lieving in een oude boerderij op de plaats waar nu het waterschapsgebouw staat.

Jacob Koerts fokte ook met zijn varkens. Als de biggen een week of zes of zeven oud waren, deed hij ze in zijn bokkekar en reed ermee naar de Beiler biggenmarkt. Daar verkocht hij ze meestal. "Dikke" bedragen verdiende hij er niet mee. Meestal ontving hij niet meer dan f 3,50 tot f 7,50 per stuk.

12) Jan Mos. Hij woonde aan de Westerborkerstraat, huisnr. 40. Nu woont daar Lute de Vries. Mos was landbouwer; hij had enkele koeien en een paard.

13) Hendrik Gils. Hij woonde in Holthe in de zogenaamde "Hananbietershoek", huisnr. 27. Nu woont daar G. Oosting. Hendrik Gils heeft nog lange tijd een koppel heideschapen gehad.

14) Gerhardus Zwaneveld. Hij woonde in een heel oude boerderij naast de boerderij van Speelman. De boerderij is later door bemiddeling tijdens de ruilverkaveling afgebroken.

15) Willem Loof. Hij was landbouwer te Holthe, huisnr. 30. Nu woont zijn schoondochter Geertje Werners nog in deze woning.

16) Jans de Vries. Hij woonde met zijn broer Wietze de Vries aan de Westerborckerstraat, nr. 72. Nu woont daar R. Nijwening. De broers De Vries zijn lang vrijgezel gebleven. Pas op latere leeftijd zijn zij getrouwd.

17) Gerrit Vrieling. Hij woonde in een boerderij halfweg Beilen - Wijster bij de Sint-Nicolaasbrug. Nu woont daar een kleinzoon van hem.

18) Albert Peek. Hij woonde in Makkum in een huis, dat later is afgebroken. De woning stond tegenover de huidige woning van J. Meijers, huisnr. 27.

19) Cornelis Leungen. Hij woonde in Makkum, dat is nu Holthe, huisnr. 1. Nu woont daar A. G. Hoogeveen. Leungen was timmerman-aannemer. Daarnaast had hij een klein landbouwbedrijf.

J. Oosterhof

WIE KENT DE BEZEMBINDER?

Van de fa. T. Zwiers uit Westerbork ontvingen wij ook deze foto van een bezembinder. De foto moet in Beilen zijn genomen. Wie kan inlichtingen verstrekken?

TORENLAAN

De gemeente Beilen is in de maanden september en oktober jl. druk bezig op de Esweg en de Torenlaan veranderingen aan te brengen, die voor veiliger verkeerssituaties moeten zorgen.

Van P. Wolting kregen wij een foto van de Torenlaan toen daar nog geen verkeersproblemen bestonden.

Aan de linkerkzijde is de Torenlaan nog onbebouwd; rechts bevinden zich de beide begraafplaatsen.

De huidige situatie is toch geheel anders, vergeleken met de bijna landelijke rust die de foto uitstraalt.

De redactie

Bestuurs- mededelingen

Geen najaarsvergadering

Het bestuur heeft op haar vergadering van 9 oktober 1991 besloten geen voorstel aan de ledenvergadering te doen om de contributie te verhogen. Dit is ook de reden, dat de najaarsledenvergadering niet doorgaat. Op 22 januari 1992 zal van 19.30 uur tot 20.00 uur in Hotel Prakken de ledenvergadering worden gehouden. Tijdens deze vergadering zal naast een financieel verslag over 1991 ook de begroting voor 1992 worden aangeboden.

Voor deze vergadering krijgen de leden in de tweede week van januari 1992 een uitnodiging. Bij deze uitnodiging zal ook een acceptgiro worden ingesloten voor de betaling van de contributie van 1992.

Activiteiten

Het bestuur heeft zich ook beziggehouden met de vraag, hoe je meer leden bij de verenigingsactiviteiten kunt betrekken. Hoe kunnen wij meer mensen stimuleren historisch onderzoek te doen of artikelen te schrijven? Wie willen zich bezighouden met het verzamelen van fotomateriaal? Moeten wij onze verenigingsactiviteiten uitbreiden met excursies of andersoortige activiteiten? Nu beperken wij ons tot lezingen en afen toe film- of diavoorstellingen. Meer hierover op de ledenvergadering in januari 1992.

465 leden

Momenteel heeft de vereniging 465 leden. Er is nog steeds een gestage groei van het aantal leden. Het zou mooi zijn, wanneer wij in de ledenvergadering van 1992 konden meedelen, dat het 500ste lid zich inmiddels heeft aangemeld. Wellicht kunt U ook meehelpen nieuwe leden te maken...

Decembermaand - cadeaumaand...

Een mogelijkheid om nieuwe leden te maken is een cadeau-abonnement aan te bieden. Voor meer informatie hierover kunt U terecht bij D. J. Rosenberg, tel. 05930-22698.

Redactie

Dhr. R. Wessels heeft gemeend te moeten bedanken als lid van de redactie van dit tijdschrift. Namens de Historische Vereniging Gemeente Beilen willen bestuur en redactie hun dank uitspreken voor het werk dat hij in het belang van de vereniging heeft verricht. Wij hopen dat hij in de toekomst wel in de gelegenheid zal zijn om ons tijdschrift met zijn bijdragen te verrijken.

Oude foto's

Zoals ook weer uit deze aflevering van ons Tijdschrift blijkt, kunnen wij vaak gebruik maken van oude foto's die opeens boven water komen als er een bepaald artikel in de maak is. Tijdens een interview komen familieleden met interessante foto's, waar wij dankbaar gebruik van kunnen maken. Wij verzoeken u om de redactie te melden als u foto's die van historische waarde kunnen zijn in uw bezit hebt. Er wordt een kopie van uw foto gemaakt en u ontvangt de foto dan zo snel mogelijk retour.

"Oude" nummers tijdschrift

Er is nog steeds vraag naar "oude nummers" van het tijdschrift van onze vereniging. Het bestuur heeft besloten in januari 1992 te onderzoeken, hoe groot deze vraag is. Afhankelijk hiervan zal besloten worden om oude nummers te laten herdrukken of in kopie-vorm uit te geven. Meer hierover kunt U lezen in een brief, die U in de tweede week van januari van 1992 ontvangt.

Mr. G. Lindeyer

Bestuur Historische Vereniging Gemeente Beilen:

drs. G. J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 05930 24826 — voorzitter
mr. G. Lindeyer, Esweg 133, 9411 AE Beilen, tel. 05930 25587 — secretaris
D. J. Rosenberg, 't Spiek 11, 9411 KX Beilen, tel. 05930 22698 — penningm. en ledenadm.
L. Kinds, Hoofdstraat 17, 9414 AA Hooghalen, tel. 05939 2478
A. Rutgers-Gerrits, Brinkkampen 37, 9417 TC Spier, tel. 05936 2694
G. Schuringa-Terpstra, Esweg 75, 9411 AC Beilen, tel. 05930 25991
H. L. G. Schuur, Nieuwe Es 10, 9418 PS Wijster, tel. 05936 2412
B. Tattje-Bos, Meerweg 10, 9415 TD Hijken, tel. 05930 23475

Lidmaatschap

Lidmaatschap van de vereniging bedraagt f 30,- per jaar.
Postleden betalen f 37,50.
Bankrek.nr. 30.65.27.774 t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen.
Postbank nr. 3090700.

Lezingen, activiteiten:

Di. 22 januari 1992: In Beilen in Hotel Prakken:
dr. P. Th. F. M. Boekholt over "Meester Van Cleef en het
onderwijs in Drenthe." Aanvang 20.00 uur.

Introducés

Voor het bijwonen van lezingen mag u introducés meenemen. Zij
hebben gratis toegang.

Nabestellen foto's:

Het is mogelijk om foto's uit het tijdschrift na te bestellen. De
prijs voor een foto is vastgesteld op f 3,-, excl. verzendkosten.
Het gaat hierbij om foto's uit het foto-archief van de vereniging
en foto's van particuleren of instellingen die toestemming voor
het vermenigvuldigen van de foto's hebben gegeven. Foto's
~~kunnen nabesteld worden bij T. L. Kroes, tel. 05930-23382. Bij de
heer W. Bakker kunnen foto's uit zijn foto-archief worden be-~~
~~steld. tel. 05930-23167.~~

info@historiebeilen.nl

Brug nr. 6 over het Linthorst Homankanaal. (B. Feijen)

De school in Drijber, gebouwd in 1929. (B. Feijen)